

An Coimisinéir Teanga

**Tuarascáil Bhliantúil
2018**

Don Aire Cultúir, Oidhreachta agus Gaeltachta:

De réir alt 30 d'Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003, tá an Tuarascáil seo don bhliain 2018 á cur i láthair ag an gCoimisinéir Teanga.

Rónán Ó Domhnaill
An Coimisinéir Teanga
Feabhra 2019

Ráiteas Misin

“Ag cosaint cearta teanga”

Seirbhís neamhspleách ar ardchaighdeán a chur ar fáil i gcomhlíonadh ár ndualgas reachtúil le cinntiú go ndéanann an státchóras beart de réir a bhriathair maidir le cearta teanga.

Cothrom na Féinne a chinntiú do chách trí ghearáin maidir le deacrachtaí teacht ar sheirbhísí poiblí trí Ghaeilge a láimhseáil ar bhealach atá éifeachtach, gairmiúil agus neamhchlaon.

Eolas soiléir, cruinn a chur ar fáil:

- don phobal maidir le cearta teanga,
- agus
- do chomhlachtaí poiblí maidir le dualgais teanga.

Clár

Réamhrá	5
Seirbhísí Eolais agus Cumarsáide	10
Cumainn	12
Imscrúduithe	14
Achoimrí ar Imscrúduithe 2018	
RTÉ	15
An Roinn Talmhaíochta, Bia & Mara	18
Comhlacht Chalafort Bhaile Átha Cliath	22
An Roinn Tithíochta, Pleanála & Rialtais Áitiúil	24
Iarnród Éireann	26
Comhairle Contae Chorcaí	29
Amharclann na Mainistreach	32
Comhairle Contae na Gaillimhe	35
Gearáin	39
Faireachán	46
Scéimeanna Teanga	48
Cúrsaí Airgeadais	51
Nochtadh Cosanta	52
Úsáid Fuinnimh	53
Foireann	54

Réamhrá

Bliain thairbheach, thábhachtach i saol na hOifige a bhí sa bhliain seo. Tionscnaíodh agus tugadh chun críche roinnt imscrúduithe thar a bheith suntasach a bhain le deacrachtaí seirbhísí trí Ghaeilge a fháil go náisiúnta agus sa Ghaeltacht.

I mbliana láimhseáladh ceann de na himscrúduithe is tábhachtaí a tháinig chun cinn i stair na hOifige. Tharla sin nuair a scrúdaíodh comhlíonadh dhualgas reachtúil teanga an chraoltóra náisiúnta, tar éis gearán a bheith faighte ó dhuine den phobal. I mbeagán focal, chinn mé nach raibh RTÉ ag comhlíonadh dualgas reachtúil atá air de bhun an Achta Craolacháin, 2009. Baineann an dualgas sin le réimse cuimsitheach clár a chur ar fáil i nGaeilge agus Béarla ar chlársceideal na seirbhíse craolacháin. Tá cuntas níos iomláine le fáil ar an imscrúdú seo agus ar na himscrúduithe eile a tugadh chun críche ar leathanaigh 16-46.

I mbliana freisin cuireadh córas nua faireacháin i bhfeidhm. Shocraigh mé sin a dhéanamh mar gur chiallaigh laigeacht chóras na Scéimeanna Teanga go raibh acmhainn faireacháin na hOifige dírithe den chuid is mó ar scéimeanna a bhíonn, tráthanna, lochtach agus neamhfheidhmiúil. Mar Choimisinéir Teanga ní fhéadfainn cead a thabhairt dó sin tarlú. Tógfaidh sé tamall cosa a chur faoin gcóras nua faireacháin ach creidim go n-éireoidh leis. Tá cur síos níos mine ar an gcóras nua níos deireanaí sa Réamhrá seo.

Bille na dTeangacha Oifigiúla (Leasú)

Ba é 2018 “Bliain na Gaeilge”, comóradh 125 bliain ar bhunú Chonradh na Gaeilge. Is cinnte gur éirigh go maith leis na himeachtaí éagsúla a eagraíodh mar chuid den chomóradh agus den cheiliúradh agus go deimhin bhí áthas orm freastal ar chuid mhaith de na himeachtaí céanna.

B’ábhar díomá dom, áfach, nár tapaíodh an deis an bhliain a mharcáil ar bhealach a d’fhágfadh rian buan go reachtúil, trí na leasuithe atá beartaithe a dhéanamh ar Acht na dTeangacha Oifigiúla a fhoilsiú i bhfoirm Bille agus é a thabhairt go ceann scríbe tríd an bpróiseas reachtúil ina dhiaidh sin. Deis chaillte a bhí ann an bhliain a scaoileadh tharainn gan Acht nua a thabhairt ar an bhfód a neartódh cearta teanga an tsaoránaigh agus a chinnteodh soláthar cuimsitheach do sheirbhísí stáit trí Ghaeilge.

Is fiú a thabhairt chun cuimhne an fháilte mhór a cuireadh roimh fhoilsiú Cheannteidil an Bhille in 2017. Ach is éard a theastaíonn anois ná feoil ar na cnámha, i bhfoirm Bille agus Acht substaintiúil atá bunaithe ar na Ceannteidil. Tá sé thar am go dtarlódh sin.

Is i mí na Bealtaine a d’fhoilsigh Comhchoiste na Gaeilge, na Gaeltachta agus na nOileán a thuarascáil siúd ar Cheannteidil an Bhille. Tuarascáil thar a bheith cuimsitheach a bhí anseo agus tá súil agam go dtabharfar aird ar mholtaí stuama an Choiste nuair a fhoilseofar an Bille nua. Is léir go dteastaíonn ón gCoiste go dtabharfaí Acht láidir chun cinn ach freisin go bhféachfaí chuige go mbeadh fráma ama sonrathaitheanta san Acht ina gcuirfí leasuithe cinniúnacha i ngníomh. Ar an mbonn sin cuirim fáilte faoi leith roimh an moladh ón gCoiste gur chóir spriocdháta sonrathaitheanta leis an riachtanas gur gá Gaeilge agus Béarla líofa a bheith ag 20% d’earcaithe nua sa tseirbhís phoiblí.

Ceann de na moltaí is suntasaí a rinne mé sa Tráchtairacht ar Chóras na Scéimeanna Teanga a foilsíodh in 2017 ná go ndéanfaí pleanáil cheart do sholáthar na seirbhísí stáit trí Ghaeilge. Mhol mé go ndéanfaí é seo ar bhonn críochnúil agus de thoradh taighde agus anailís chuimsitheach. Creidim go dteastaíonn pleanáil cheart a léireodh go soiléir na tosaíochtaí a bhainfidh le soláthar na seirbhísí poiblí trí Ghaeilge agus a thabharfaidh le fios céard is gá a dhéanamh chun an méid sin a bhaint amach. Chruthódh a leithéid de phlean bunchloch do na dualgais reachtúla agus thabharfadh sé muinín don phobal agus soiléireacht do na comhlachtaí poiblí ar an méid atá le baint amach.

Is cúis sásaimh dom mar sin go bhfuil sé aitheanta mar ghníomh sonrach sa Phlean Gníomhaíochta don Straitéis Fiche Bliain don Ghaeilge, a foilsíodh in 2018, go ndéanfar taighde a choimisiúnú "...chun na tosaíochtaí d'earcú cainteoirí Gaeilge a shainiú." Deirtear freisin go mbainfear úsáid as na torthaí chun "Córas na gCaighdeán Teanga a chur i bhfeidhm, faoi mar a leagtar síos i mBille na dTeangacha Oifigiúla (Léasú) 2017."

Is léir gur obair mhór a bheidh i gceist leis an taighde seo is féidir a dhéanamh go comhthreomhar le cur i bhfeidhm Achta nua, má tharlaíonn agus nuair a tharlaíonn sin. B'fhearr tabhairt faoin obair seo a luaithe is féidir chun go mbeidh seirbhísí níos sásúla, níos córasaí agus níos cuimsithí ar fáil trí Ghaeilge ón Stát amach anseo.

Gearáin & Imscrúduithe

D'fhan líon na ngearán a rinne daoine den phobal leis an Oifig seo maidir le deacrachtaí a bhí acu seirbhísí sásúla trí Ghaeilge a fháil ón Stát seasmhach i gcomparáid le 2017. Arís, réitíodh formhór mór na gcásanna tríd an bpróiseas neamhfhoirmiúil réitithe gearán. Tríd an bpróiseas seo cuirtear ábhar an ghearáin faoi bhráid an chomhlachta phoiblí, iarrtar air é a scrúdú agus tugtar deis dó moltaí a chur chun cinn chun é a réiteach gan tabhairt faoi imscrúdú foirmiúil. Is minic a aithníonn an comhlacht poiblí an neamhchomhlíonadh a tharla, go ngabhtar leithscéal leis an ngearánach nuair is cuí sin agus go réitítear ábhar an ghearáin.

Tá imscrúduithe reachtúla níos foirmiúla, tógann siad níos faide agus súnn siad níos mó d'acmhainn foirne agus ama na hOifige seo agus go deimhin an chomhlachta phoiblí lena mbaineann freisin. Nuair a bhíonn an próiseas fiosraithe tugtha chun críche déanaimse, i mo ról mar Choimisinéir Teanga, fionnachtain reachtúil agus pé moltaí a mheasaim a bheith cuí. Mura mbíonn an comhlacht poiblí nó aon duine eile a ndéanann na fionnachtana agus na moltaí difear dóibh sásta le mo chinneadh is féidir achomharc a dhéanamh chun na hArd-Chúirte ar phonc dlí.

Bíonn dhá phríomhchúis a dtéitear i muinín imscrúduithe foirmiúla go hiondúil, agus go deimhin tá samplaí den dá chúis le brath sna himscrúduithe a tugadh chun críche le linn na bliana.

- An chéad phríomhchúis a dtugaim faoi imscrúdú ná go mbíonn malairt tuairime idir m'Oifig agus an comhlacht poiblí ábhartha faoi an bhféadfadh gur tharla sárú ar chuid éigin den dualgas teanga a thagann i gceist. Go minic tagann seo chun cinn

nuair atá dualgas reachtúil teanga á fhiosrú den chéad uair. Is sampla maith dá leithéid seo an t-imscrúdú a rinneadh ar RTÉ. Bhain an t-imscrúdú seo le píosa reachtaíochta, an tAcht Craolacháin, 2009, nár scrúdaigh m’Oifig go foirmiúil riamh roimhe seo. Tá léirmhíniú tugtha agam san imscrúdú ar an mbrí atá le baint as forálacha an Achta agus fágann mo chuid fionnachtana go bhfuil tagarmharc leagtha síos don todhchaí. Bheinn ag súil go ndéanfadh RTÉ cinnte de go gcuirtear na moltaí reachtúla atá déanta sa tuarascáil imscrúdaithe i bhfeidhm.

- An dara príomhchúis a dtéitear i mbun imscrúdú ná nuair nach dtapaíonn comhlacht poiblí an deis a chuireann an próiseas neamhfhoirmiúil réitithe gearán ar fáil dó chun aghaidh a thabhairt ar ábhar an ghearáin. Sampla de seo i mbliana is ea Amharclann na Mainistreach, nár chomhoibrigh mar is ceart le hiarrachtaí na hOifige réiteach a fháil ar ghearán a bhain le roinnt de chomharthaíocht na hAmharclainne a bheith i mBéarla amháin. Ba chúis díomá dom neamhpháirtíocht amharclann náisiúnta na tíre le hiarrachtaí m’Oifige réiteach a fháil ar ábhar arbh fhurasta aghaidh a thabhairt air.

Faireachán

D’fhógair mé i lár na bliana go raibh mé chun athrú ó bhonn a dhéanamh ar an bpróiseas faireacháin a bhí i bhfeidhm ag an Oifig go dtí seo. Bhí an iarracht faireacháin, den chuid is mó, dírithe ar iniúchadh gear grinn a dhéanamh ar scéimeanna teanga aonaracha. Bhraith mé, faraor, i bhfianaise thorthaí na Tráchttaireachta ar Chóras na Scéimeanna Teanga a foilsíodh sa bhliain 2017, nach bhféadfaí a bheith ag leanúint d’fhaireachán a dhéanamh go príomha ar chóras a bhí imithe ar seachrán. Cuireadh fianaise ar fáil sa Tráchttaireacht nach raibh córas na scéimeanna teanga á fheidhmiú i gceart agus mar thoradh air sin go raibh bonn reachtúil á chur faoi easpa bisiúlachta agus teorannú ar sholáthar seirbhísí stáit i nGaeilge. Sa chomhthéacs sin ní bheadh aon chiall le hacmhainní faireacháin na hOifige a dhíriú sa treo sin.

Chiallaigh sé sin go raibh athrú treo ag teastáil agus go mba ghá féachaint ar shlí nua chun tabhairt faoi chúraimí faireacháin na hOifige. Chuige sin bunaíodh córas nua faireacháin i samhradh 2018. Mar chuid den chóras nua d’fhéach m’Oifig ar thrí ghné faoi leith a bhain le cearta teanga an tsaoránaigh agus cumas an Stáit seirbhísí poiblí trí Ghaeilge ar comhchaighdeán le seirbhísí trí Bhéarla a chur ar fáil. Rinne an Oifig iniúchadh ar:

- líon na státseirbhíseach le Gaeilge agus líon na bpost atá sainaitheanta le riachtanas Gaeilge i Ranna Rialtais,
- gealltanais maidir le suíomhanna gréasáin i scéimeanna teanga na n-údarás áitiúil,
- comharthaíocht in ionaid oidhreachta agus chultúrtha de chuid Oifig na nOibreacha Poiblí.

Tá sé beartaithe agam tuarascáil faoi leith ar thorthaí obair faireacháin na hOifige a fhoilsiú níos deireanaí sa bhliain.

Tá cuntas tugtha sa tuarascáil seo ar líon na scéimeanna teanga nua a d'aontaigh an Roinn Cultúir, Oidhreachta agus Gaeltachta le comhlachtaí poiblí i gcaitheamh na bliana, mar aon le líon na scéimeanna atá imithe in éag. Ar ndóigh tá sé beartaithe córas caighdeán a thabhairt isteach in áit chóras na scéimeanna teanga de réir Cheannteidil an Bhille agus molaim gur chóir na scéimeanna atáthar a aontú anois a chur in oiriúint do na caighdeáin a shonrófar amach anseo.

Cumarsáid & Eile

Bíonn d'onóir agam mar Choimisinéir Teanga bualadh le grúpaí, eagraíochtaí agus daoine aonair a bhíonn ag obair go dian dícheallach ar mhaithe lenár dteanga náisiúnta a chur chun cinn.

I gcaitheamh na bliana thug mé óráidí agus rinne mé cur i láthair ar théamaí a bhain le cearta teanga ag cuid mhaith ócáidí poiblí. Bhí dhá ócáid a raibh tábhacht faoi leith leo don Oifig agus domsa i mbliana.

Iarradh orm an t-aitheasc a thabhairt do Léacht Uí Ghadhra i mbliana, léacht a eagraítear i gcuimhne an iriseora agus an staraí Nollaig Ó Gadhra – beannacht Dé leis. Bhí an léacht seo ar cheann d'imeachtaí Bhliain na nGaeilge a d'eagraigh Conradh na Gaeilge, eagraíocht a raibh Nollaig mar Uachtarán uirthi. Labhair mé i m'óráid faoi na ceachtanna atá le foghlaim ó chur chuige an Stáit i leith na Gaeilge agus leag mé béim ar na gníomhartha atá de dhíth ionas go bhfuil Acht Teanga oiriúnach dá fheidhm againn a fhreastalaíonn ar mhianta phobal theanga dhúchasach na tíre.

Ina theannta sin bhí mé thar a bheith mórtasach gur iarradh orm labhairt ag ócáid chuimhneacháin a d'eagraigh Ollscoil Chathair Bhaile Átha Cliath i gcuimhne ar an Dochtúir Peadar Ó Flatharta a bhásaigh in 2016 agus a bhí mar chara don Oifig seo ó bunaíodh í in 2004. Bhí Peadar ar cheann de mhórphearsana Gaeilge na linne seo agus is easnamh mór do shaol na Gaeilge i gcónaí a intleacht stuama agus a thuairimí tomhaiste.

Le linn na bliana rinne mé roinnt láithreoireachtaí do chomhlachtaí poiblí ar na riachtanais a bhaineann le feidhmiú an Achta agus mar is ceart freastal ar phobal a dteastaíonn uathu a gcuid gnó a dhéanamh leis an státchóras trí Ghaeilge. Measaim gur gné thábhachtach í sin de mo chuid oibre agus is mór an taca an fiseán atá forbartha ag m'Oifig chun léargas a thabhairt ar an ábhar.

Táim an-bhuíoch den iriseoir Áine Ní Chiaráin agus den saineolaí airgeadais Páidí Ó Dálaigh as an obair a dhéanann siad go deonach mar bhaill luachmhara de Choiste Iniúchóireachta Inmheánaí agus Riosca na hOifige.

Ba mhaith liom an deis seo a thapú freisin chun buíochas a ghlacadh leis an bhfoireann oibre anseo in Oifig an Choimisinéara Teanga as a ndúthracht agus a ndíograis.

Comóradh Bhunú na hOifige

Tá cúig bliana déag caite ó foilsíodh Acht na dTeangacha Oifigiúla agus ó bunaíodh Oifig an Choimisinéara Teanga. Tá an mhuintir atá ag lucht labhartha na Gaeilge agus acu siúd ar mian leo a gcuid gnó a dhéanamh leis an Stát trí Ghaeilge san Oifig le brath. Ach tá na laigí soiléire atá ar Acht na dTeangacha Oifigiúla ó thaobh earcaíochta de sa tseirbhís phoiblí agus teip chóras na scéimeanna teanga ar chuid de na constaicí is mó a bhaineann lenár gcuid oibre. Níor tapaíodh an deis oidhreacht thairbheach reachtúil a fhágáil tar éis Bhliain na Gaeilge trí Acht na dTeangacha Oifigiúla a láidriú. Tá blianta fada caite ó cuireadh tús leis an bpróiseas chun an tAcht a leasú. Is é mo mhian nach n-imeodh bliain eile tharainn gan Acht nua atá in oiriúint do riachtanais shochaí an lae inniu a bheith tugtha ar an bhfód.

Seirbhísí Eolais & Cumarsáide

Le linn na bliana 2018, lean Oifig an Choimisinéara Teanga d'eolas a scaipeadh ar an bpobal agus ar chomhlachtaí poiblí faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla agus faoi obair na hOifige féin.

Comhairle do Chomhlachtaí Poiblí

Ceann d'fheidhmeanna na hOifige seo is ea comhairle nó cúnamh a thabhairt do chomhlachtaí poiblí faoi scáth na reachtaíochta maidir lena ndualgais faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla.

Le linn na bliana 2018, rinne oifigigh ó chomhlachtaí poiblí teagmháil le hOifig an Choimisinéara Teanga ar 115 ócáid éagsúil le ceisteanna sonracha nó le comhairle a fháil maidir le dualgais teanga faoin Acht. Titim 6% é seo ar líon na n-iarratas in 2017. Bhain thart ar 45% de na fiosruithe sin leis na dualgais atá ar chomhlachtaí poiblí maidir le húsáid na Gaeilge agus an Bhéarla ar chomharthaíocht, i stáiseanáireacht agus i bhfógairtí taifeadta béil, 25% le ceisteanna maidir le scéimeanna teanga, 7% le ceisteanna maidir le foilsiú doiciméad go dátheangach de réir alt 10 den Acht, agus 23% le ceisteanna eile i dtaca le hAcht na dTeangacha Oifigiúla.

I rith na bliana freastalaíodh ar roinnt ócáidí a bhí eagraithe ag comhlachtaí poiblí agus roinneadh eolas leo maidir leis na dualgais atá orthu faoin Acht. Chomh maith leis sin, freastalaíodh ar iarratais a rinne comhlachtaí poiblí ar chruinnithe aonaracha chun comhairle a ghlacadh i dtaca le dualgais shonracha faoin Acht.

Ar ndóigh, dá mhéad comhairle agus eolas soiléir, cruinn a chuirtear ar fáil do chomhlachtaí poiblí faoina ndualgais faoin Acht is ea is fearr is féidir a chinntiú go gcloítear le forálacha na reachtaíochta.

Ócáidí Poiblí

Óráidí

- Comhdháil Chomhairle na Gaelscolaíochta, Béal Feirste.
- Comhdháil Chomórtha Pheadair Uí Fhlatharta, Ollscoil Chathair Bhaile Átha Cliath.
- Léacht Uí Ghadhra, Halla na Cathrach, Baile Átha Cliath.
- MIME (grúpa acadúil teangacha), an Bhruiséil.
- Comhdháil an AE/Rialtas na hÉireann faoin acmhainn teanga sa Ghaeilge a mhéadú, Baile Átha Cliath.
- Comhdháil Gaeloideachas, Gaillimh.
- Comhdháil Chomhairle Contae Chorcaí, Baile Bhuirne, Contae Chorcaí.
- Seimineár Óglaigh na hÉireann, Luimneach.
- Comhdháil an Ombudsman Seirbhísí Airgeadais & Pinsean, Baile Átha Cliath.

Cur i Láthair

- Cruinniú de Bhuan-Chomhchoiste na Gaeilge, na Gaeltachta agus na nOileán, Teach Laighean, Baile Átha Cliath.
- An Bord Pleanála, Baile Átha Cliath.
- Bord Bainistíochta Thithe an Oireachtais, Teach Laighean, Baile Átha Cliath.
- Coláiste Cholmcille, Indreabhán, Co. na Gaillimhe.
- An Garda Síochána, an Teampall Mór, Co. Thiobraid Árann.
- Coláiste Chroí Mhuire, an Spidéal, Co. na Gaillimhe.

Eile

- Ard-Fheis Chonradh na Gaeilge, Trá Lí, Co. Chiarraí.
- Comóradh Bhliain na Gaeilge, Áras an Uachtaráin, Baile Átha Cliath.
- Bronnadh Ghradam Gaelchultúr, Baile Átha Cliath.
- Comhdháil Ombudsman Thuaisceart Éireann, Béal Feirste.
- Cruinniú le Rytis Martikonis, Ard-Stiúrthóir, Ard-Stiúrthóireacht an Aistriúcháin, an Coimisiún Eorpach, Baile Átha Cliath.
- Cruinniú le Fernand de Varennes, Rapporteur Speisialta na Náisiún Aontaithe ar Ghnéithe Mionlaigh, Oifig an Choimisinéara Teanga, Gaillimh.

Anuas air sin, d’eagraigh m’Oifig seimineár ar *Úsáid na Gaeilge ar Chomharthaí Trácht* i gcomhpháirtíocht leis an Roinn Iompair, Turasóireachta agus Spóirt agus le Bonneagar Iompair Éireann (BIÉ). Bhí freastal an-mhaith ar an ócáid, a cuireadh ar bun in oifigí de chuid na Roinne Gnóthaí Fostaíochta agus Coimirce Sóisialaí i nGaillimh. Bhí an-rath ar an seimineár, a thug deis do na hinnealtóirí agus do na hOifigigh Forbartha Gaeilge ó na húdaráis áitiúla teacht le chéile agus roinnt díospóireachta a dhéanamh ar an ábhar. Tá súil againn tabhairt faoina leithéid d’ócáid arís amach anseo.

Rinne ball foirne cur i láthair chomh maith ag seimineár do na heagraíochtaí pleanála teanga a d’eagraigh Údarás na Gaeltachta le linn na bliana.

Na Meáin Chumarsáide

Fearacht blianta eile bhí cuid mhaith teagmhála agam leis na meáin chumarsáide le linn na bliana 2018. Déanaim gach iarracht freastal ar iarratais ó na meáin Ghaeilge agus ó na meáin Bhéarla agus creidim go bhfuil sé tábhachtach léargas a thabhairt ar obair na hOifige, ar fheidhmiú an Achta agus ar cheisteanna gaolmhara.

Glacaim buíochas leis na hiriseoirí ar fad a chuir an oiread sin suime in obair na hOifige le linn na bliana agus a chabhraigh le cur chun cinn na hoibre sin trína gcuid tuairisceoireachta i mBéarla agus i nGaeilge. Aithním a ngairmiúlacht - cinntíonn siad nach ligtear na maidí le sruth choíche!

Cumainn

Cumann Idirnáisiúnta na gCoimisinéirí Teanga

Is ball gníomhach í m’Oifig de Chumann Idirnáisiúnta na gCoimisinéirí Teanga, cumann a bunaíodh anseo in Éirinn le linn comhdháil a d’eagraigh mo réamhtheachtaí, Seán Ó Cuirreáin i mBaile Átha Cliath i rith na bliana 2013. Ceapadh mé i mo Chathaoirleach ar an gCumann i lár na bliana 2018 agus dá bhrí sin tá ról rúnaíochta an Chumainn á chomhlíonadh ag m’Oifige i láthair na huair. Mar chuid den ról sin, reáchtáladh cruinnithe ar líne i rith na bliana, idir chruinnithe de na baill agus chruinnithe oideachais, chomh maith le rúnaíocht a dhéanamh ar an gcruinniú cinn bliana.

Tá an Cumann ag dul ó neart go neart agus 11 Choimisinéir Teanga nó Ombudsman ina mbaill faoin tráth seo; fuarthas iarratais ó roinnt eagraíochtaí eile ar bhallaíocht nó ar bhallaíocht chomhlach i rith na bliana agus tá na hiarratais sin á meas.

Cruthaíonn an Cumann Idirnáisiúnta gréasán luachmhar inar féidir le Coimisinéirí Teanga léargas a fháil ar na bealaí a ndéileáiltear le cúrsaí cearta teanga agus soláthar seirbhísí i dteangacha oifigiúla i ndlínsí éagsúla ar fud an domhain. Chomh maith leis sin, feidhmíonn an Cumann mar ghréasán foghlama, ní hamháin do na Coimisinéirí féin, ach freisin do na hoifigigh a bhíonn bainteach leis an réimse seo sna tíortha éagsúla. Rinneadh breis forbartha ar an gcuid seo den obair le linn na bliana 2018 agus baineadh úsáid as an teicneolaíocht chun seisiúin oiliúna ar líne, ar ábhair éagsúla, a sholáthar ó bhaill den Chumann agus ó láithreoirí seachtracha, ina measc ceann ar Thuarascáil Bhliantúil 2017 m’Oifige. Is i bhfoirm físchomhdháil ar líne a thionóltar na cruinnithe rialta de chuid Chumann Idirnáisiúnta na gCoimisinéirí Teanga.

Eagraítear comhdháil bhliantúil de chuid an Chumainn i gceann de thíortha éagsúla na mballeagraíochtaí agus ba in Pristina sa Chosaiv a eagraíodh comhdháil 2018. Tugann an chomhdháil lucht cleachtais agus lucht acadúil le chéile chun plé a dhéanamh ar théamaí a bhaineann le cúrsaí cearta teanga agus ábhair ghaolmhara. Is roimh thús oifigiúil na comhdhála a reáchtáladh cruinniú cinn bliana an Chumainn.

Thug an cruinniú cinn bliana agus an chomhdháil deis dom féin agus don bheirt chomhaltaí foirne a d’fhreastail orthu plé a dhéanamh lenár gcomhghleacaithe i ndlínsí eile agus foghlaim uathu, agus rinne Bainisteoir Cumarsáide na hOifige cur i láthair don Chomhdháil ar imscrúdú ar chúrsaí oideachais trí Ghaeilge a bhí tugtha chun críche agam an bhliain roimhe sin. Stiúir m’Oifig athdhearadh shuíomh gréasáin na heagraíochta chomh maith, mar chuid dá ról rúnaíochta, agus shocraigh go mbeadh ar chumas na mball uile riaradh a dhéanamh feasta ar a gcuid féin den suíomh, seachas é a bheith faoi stiúir eagraíocht sheachtrach, ar chostas nach beag. Áiríodh traenáil foirne mar chuid den tionscnamh seo.

Ceapadh Raymond Théberge mar Choimisinéir na dTeangacha Oifigiúla i gCeanada go luath san Athbhliain, agus ceapadh Michel Carrier mar Choimisinéir eatramhach in áit Katherine d’Entremont, Coimisinéir na dTeangacha Oifigiúla in New Brunswick, Ceanada, a d’éirigh as a post i rith na bliana. Guím gach rath ar Katherine ina saol nua, agus ar Raymond agus Michel ina gceapacháin. Ag deireadh na bliana, fógraíodh go raibh Oifig an Choimisinéara

Seirbhísí Fraincise in Ontario, Ceanada, le cónascadh le hOifig Ombudsman Ontario. Tá an reachtaíocht chúig curtha trí Pharlaimint Ontario anois. Cailteanas mór don eagraíocht atá in imeacht François Boileau, agus guím gach rath air sna blianta amach anseo. Tionólfar comhdháil na bliana 2019 in Toronto, faoi stiúir Oifig Ombudsman Ontario.

Faoi dheireadh na bliana 2018 ní raibh an próiseas comhairliúcháin do Bhille na Breatnaise tugtha chun críche. I dtreo dheireadh na bliana fuair mé cuireadh, i mo cháil mar Chathaoirleach ar Chumann Idirnáisiúnta na gCoimisinéirí Teanga, freastal ar Choiste Parlaiminte sa Bhreatain Bheag a bhí ag scrúdú an ábhair.

Cumann na nOmbudsman

Táim i mo bhall de Bhord Feidhmiúcháin Chumann na nOmbudsman ó 2017. Is cumann de na hOifigí Ombudsman ar fad in Éirinn agus sa Bhreatain Mhór, agus a bhfuil an Oifig seo ina ball gníomhach de, atá anseo. Beirt as Éirinn atá ar an mbord, ar a bhfuil ochtar ball ina iomláine. Casann an bord le chéile cúig huaire sa bhliain chun gnóthaí Chumann na nOmbudsman a riaradh agus a phlé le Stiúrthóir an Chumainn. Tugadh cuireadh don bhord teacht go Gaillimh do cheann de chruinnithe an bhoird le linn 2018 agus tharla sin i mí Mheán Fómhair.

Fóram Ombudsman na hÉireann

Ceapadh i mo Chathaoirleach mé in 2017 ar Fhóram Ombudsman na hÉireann. Bíonn cruinnithe ag Fóram na nOmbudsman, ina bhfuil seachtar ball, uair sa ráithe. Is iad baill eile an Fhórait ná an tOmbudsman, an tOmbudsman Seirbhísí Airgeadais agus Pinsean, an tOmbudsman do Leanaí, Ombudsman an Phreasa, an tOmbudsman d'Óglaigh na hÉireann agus Coimisiún Ombudsman an Gharda Síochána. Bhí na cruinnithe sin ar fad i mBaile Átha Cliath le linn 2018.

Fóram na Gaeilge

Is éard atá i bhFóram na Gaeilge ná teacht le chéile de cheannasaithe na n-eagraíochtaí stáit Gaeilge le nuashonrú a thabhairt dá chéile agus aiseolas a roinnt faoi na nithe is tábhachtaí ar chláir oibre ár n-eagraíochtaí. Is eagraíochtaí aonaracha muid atá ag feidhmiú go neamhspleách ar a chéile, ach tá neart rudaí i bpáirt againn. Is iad baill eile an Fhórait ná Foras na Gaeilge, Údarás na Gaeltachta, an Foras Pátrúnachta agus an Chomhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta.

Imscrúduithe

Is croífheidhm de chuid an Choimisinéara Teanga imscrúdú a thionscnamh má mheastar go bhféadfadh sárú a bheith déanta ar aon fhoráil de chuid an Achta nó ar aon achtachán eile a bhaineann le húsáid nó le stádas teanga oifigiúla. Is féidir liom imscrúdú a dhéanamh ar mo thionscnamh féin, de bhun gearáin, nó ar iarratas ón Aire.

Is próiseas foirmiúil a bhíonn i gceist le himscrúdú ina gcuirtear an mhainneachtain reachtúil a d'fhéadfadh a bheith tarlaithe i láthair an chomhlachta phoiblí. Tugtar deis don chomhlacht poiblí a chás a chur i mo láthair agus is gá gach taifead ábhartha a chur ar fáil dom. Tar éis dom an t-eolas ar fad a fháil agus a mheá eisím tuarascáil imscrúdaithe ina mbíonn fionnachtain agus moltaí déanta agam, más cuí sin, chuig na páirtithe ábhartha. Is féidir le páirtí in imscrúdú nó le haon duine a ndéanann mo chinneadh agus mo chuid moltaí difear dóibh achomharc a dhéanamh ar phonc dlí chun na hArd-Chúirte.

Tá achoimre le fáil sa Tuarascáil seo ar na himscrúduithe a tugadh chun críche le linn na bliana 2018. Ní mór a thuiscint, áfach, gur cuntais ghairide ar chásanna atá i gceist leis na hachoirí agus is sna tuarascálacha oifigiúla atá na tuairiscí údarásacha. Tá achoimre thíos ar líon na n-imscrúduithe a tionscnaíodh agus a tugadh chun críche le linn 2018:

Líon na nImscrúduithe

	2017	2018
Tugtha ar aghaidh ón mbliain roimhe	1	3
Imscrúduithe seolta	8	8
Iomlán idir lámha	9	11
Tugtha ar aghaidh go dtí an chéad bhliain eile	3	2
Iomlán críochnaithe / scortha	6	9

Raidió Teilifís Éireann

Níl sna cláir Ghaeilge a chraolann RTÉ ach níos lú ná 1% de na cláir theilifíse a chraolann sé trí chéile. Sin in ainneoin dualgas a bheith ar an gcráoltóir náisiúnta réimse cuimsitheach clár a chur ar fáil sa teanga sin. Léirítear in imscrúdú a rinne m’Oifig go bhfuil an líon clár teilifíse Gaeilge a chraolann RTÉ thar a bheith easnamhach, ar neamhréir le toil Thithe an Oireachtais agus go bhfuil an cráoltóir ag sárú an Achta Craolacháin.

Cúlra

Rinne duine den phobal gearán liom ar an 18 Lúnasa 2017 nach raibh na dualgais reachtúla atá daingnithe i bhfo-ailt 114(3)(a) agus (b) den Acht Craolacháin, 2009 á gcomhlíonadh ag Raidió Teilifís Éireann. Baineann na dualgais sin le réimse cuimsitheach clár a chur ar fáil i nGaeilge agus i mBéarla i gclársceidil a chuid seirbhísí craolacháin. Bhí an gearánach den tuairim go raibh ag teip ar RTÉ na dualgais sin a chomhlíonadh ó thaobh cláir i nGaeilge a sholáthar.

Mar chéad chéim, d’fhiosraigh m’Oifig ábhar an ghearáin le RTÉ tríd an gcóras neamhfhoirmiúil fiosraithe gearán a fheidhmíonn an Oifig. Bhí comhoibriú iomlán le fáil ag m’Oifig ón eagraíocht ach chinn mé gur ghá imscrúdú a dhéanamh faoi alt 21(f) d’Acht na dTeangacha Oifigiúla chun go bhféadfaí fionnachtana foirmiúla a dhéanamh. B’imscrúdú é seo chun a fháil amach an amhlaidh a bhí nó nach raibh foráil de chuid aon achtachán eile a bhaineann le stádas nó le húsáid teanga oifigiúla á comhlíonadh. D’eisigh mé cáipéisí an imscrúdaithe chuig Príomh-Stiúrthóir RTÉ ar an 22 Bealtaine 2018.

Ba é seasamh RTÉ go raibh sé ag comhlíonadh na ndualgais reachtúil maidir le cláir a chur ar fáil i nGaeilge. Thagair RTÉ do sheirbhís RTÉ Raidió na Gaeltachta, Rannóg na gClár Gaeilge, an tseirbhís nuachta trí Ghaeilge, an úsáid a bhaintear as an nGaeilge ina chuid gníomhaíochtaí éagsúla, agus ábhar teilifíse arna chur ar fáil do TG4.

Cuireadh in iúl don imscrúdú gur tháinig méadú leanúnach ar chaiteachas RTÉ ar ábhar Gaeilge ó €21.262 milliún sa bhliain 2014 go dtí €24.455 milliún sa bhliain 2017; gur ceapadh Grúpcheannasaí Gaeilge den chéad uair in 2014 agus tugadh cuntas ar chur i bhfeidhm *Phlean Gníomhaíochta Meáin Ghaeilge RTÉ 2015-2019 “leis an nGaeilge a shníomh trí ardáin uile RTÉ...sa chaoi is go mbíonn an Ghaeilge fite fuaite i ngach a dhéanann RTÉ.”*

Mar thacaíocht do sheasamh RTÉ, chuir sé sonraí faoi bhráid an imscrúdaithe ar na cláir theilifíse i nGaeilge ar fad a craoladh sa bhliain 2017, ainmneacha na gclár, na dátaí ar craoladh iad, agus na cainéil ar ar craoladh iad. Sonraíodh chomh maith na seánraí clár lenar bhain siad (spórt, cultúr, reiligiún, nuacht, cúrsaí reatha etc.)

Maidir le cúrsaí raidió, d’áitigh RTÉ gur seirbhís iomlán ilseánraí a bhí in RTÉ Raidió na Gaeltachta. I dtaca leis na stáisiúin raidió eile, tagraíodh d’fheasacháin nuachta i nGaeilge maille le dornán clár i nGaeilge nó cláir a raibh gné Ghaeilge ag baint leo, in 2017 agus ó shin i leith.

Cuireadh an-bhéim i bhfreagra RTÉ ar fhorbairtí nuálaíocha a cuireadh chun cinn le linn na bliana 2017 agus a chuir go mór leis an ábhar a bhí á chur ar fáil ar líne, ar na meáin shóisialta agus i réimsí an raidió dhigitigh agus an phodchraolta.

Chomh maith le *Plean Ghníomhaíochta Meáin Ghaeilge RTÉ 2015 – 2019* a bheith á chur i bhfeidhm ar bhonn leanúnach, míníodh sa fhreagra go raibh scrúdú ar bun ag RTÉ, tráth an imscrúdaithe, ar bhealaí chun cur leis an ábhar Gaeilge a chuirtear ar fáil. Tharraing an eagraíocht aird freisin ar an struchtúr nua a bhain le “Aon RTÉ” a thabharfadh, a dúirt RTÉ, deis lón ábhair Gaeilge a tharraingt le chéile ar bhealach níos comhtháite.

Tharraing RTÉ aird an imscrúdaithe chomh maith ar an laghdú de bhreis agus €100 milliún atá tagtha ar chistiú iomlán bliantúil na heagraíochta ó 2008 i leith (ó €440 milliún in 2008 go dtí €337 milliún in 2017). Míníodh gur mhian leis an eagraíocht infheistíocht ní ba mhó a dhéanamh in aschur i réimsí áirithe ar nós na Gaeilge, na drámaíochta, na heolaíochta, cláir do leanaí, na n-ealaíon agus an chultúir, ach gur fhág na srianta daingne caiteachais faoina bhfuiltear ag feidhmiú nárbh fhéidir é sin a dhéanamh san am i láthair.

Príomhchinntí an Imscrúdaithe

Réimse cuimsitheach clár sa tseirbhís teilifíse (alt 114(3)(a))

Tá cur síos san fho-alt féin ar chuid de na saintréithe nach mór a bhainfeadh le réimse clár chun go n-áireofaí an réimse sin a bheith cuimsitheach chun críche an dualgais reachtúil. Cuirtear béim ar uileghabhálacht agus éagsúlacht na n-éileamh agus na sainspéiseanna a gcaithfear freastal orthu.

Ní thugann an reachtaíocht féin aon treoir maidir le líon, minice nó comhsheasamhacht na gclár sna seánraí éagsúla. Ní shonraítear ach oiread líon na n-uaireanta an chloig a chaithfí a chraoladh sa dá theanga ná an coibhneas idir an dá theanga.

Ach dá mba “réimse cuimsitheach clár” a bhí á chur ar fáil i mBéarla agus i nGaeilge, bheadh tréithe áirithe a bhaineann leis an gcáilíocht sin ag roinnt leis an soláthar a bhí á dhéanamh sa dá theanga lena bhféadfaí “réimse cuimsitheach” a aithint agus bheadh coibhéis ghinearálta le tabhairt faoi deara nó le sonrú ar thréithe an dá sholáthar. Níl coibhéis ar bith den sórt sin ann.

Ar iarratas uaim, chuir RTÉ ar fáil dom faisnéis maidir le líon na n-uaireanta an chloig d’aschur craolta teilifíse RTÉ i nGaeilge agus i mBéarla le linn na bliana 2017 agus iad roinnte de réir seánraí agus foinsí. Cuireadh ar fáil chomh maith eolas maidir leis an gcaiteachas a rinneadh ar chláir theilifíse i nGaeilge agus i mBéarla le linn na bliana céanna idir léiriúcháin inmheánacha, chláir choimisiúnaithe agus chláir a ceannaíodh isteach.

B’ionann an méid a chaith RTÉ ar chláir Ghaeilge don stáisiún agus beagán os cionn 2% den chaiteachas ar chláir theilifíse trí chéile. Chuir RTÉ in iúl dom gur chaith sé €177,926,000 ar sholáthar clár teilifíse sa bhliain 2017 agus nár bhain ach €4,160,000 (2.3%) den chaiteachas sin le cláir i nGaeilge. De na 18,657 uair chraolacháin de chláir theilifíse a rinneadh ar chainéil RTÉ sa bhliain 2017, níor craoladh ach 123 uair an chloig de chláir i nGaeilge, nó

0.7%. Ina theannta sin, bhí seánraí ann nár freastalaíodh i nGaeilge orthu ar chor ar bith nó ar tearc ar fad an freastal a rinneadh orthu.

Má bhí “*réimse cuimsitheach*” clár á chur ar fáil i mBéarla, ba ríléir nach raibh “*réimse cuimsitheach*” clár á chur ar fáil i nGaeilge.

Cláir theilifíse nuachta agus cúrsaí reatha (alt 114(3)(b))

Leagtar dualgas ar RTÉ le fo-ailt 114(3)(b) a chinntiú go gcuirtear ar fáil i gclársceidil a chuid seirbhísí craolacháin cláir nuachta agus cúrsaí reatha i nGaeilge agus i mBéarla.

Bhí feasacháin nuachta á gcur ar fáil i nGaeilge gach lá ar *RTÉ One*. Glacadh leis, dá bhrí sin, go raibh an dualgas reachtúil á chomhlíonadh chomh fada agus a bhain sé le cláir nuachta.

Ba léir, áfach, nach raibh cláir theilifíse cúrsaí reatha á gcur ar fáil i nGaeilge in ainneoin dualgas soiléir reachtúil a bheith ann é sin a dhéanamh. Cé gur sholáthair RTÉ clár cúrsaí reatha (*7 Lá*) mar chuid den dualgas reachtúil atá air díol 365 uair an chloig de chlár Ghaeilge a chur ar fáil do TG4 in aghaidh na bliana, níor bhain sé sin le seirbhís teilifíse RTÉ féin.

An tSeirbhís Fuaimne

Thug RTÉ le fios gur caitheadh €12.77 milliún ar chlár raidió as Gaeilge sa bhliain 2017. Bhain bunáite an chaiteachais sin (90.7%) le Raidió na Gaeltachta – seirbhís náisiúnta lena gcraoltar réimse an-leathan clár, nuacht agus cúrsaí reatha san áireamh. Caitheadh €1.87 milliún ar chlár as Gaeilge ar RTÉ Radio 1 agus RTÉ 2FM ar chlár nuachta a bhformhór, cé gur craoladh dornán clár de chineálacha eile.

Ag cur san áireamh aschur raidió RTÉ as Gaeilge ina iomláine, rialaigh mé go raibh na dualgais reachtúla sin (réimse cuimsitheach clár agus cláir nuachta agus cúrsaí reatha a chur ar fáil) á gcomhlíonadh i gcás na seirbhíse craolacháin fuaimne, a bhuíochas sin, den chuid is mó, ar chuimsitheacht sheirbhís Raidió na Gaeltachta.

Príomh-mholadh an imscrúdaithe:

Go n-ullmhóidh RTÉ plean feidhmithe, chun mo shásachta, taobh istigh de shé mhí ó dháta na tuarascála imscrúdaithe chun go gcomhlíonfar na dualgais reachtúla atá daingnithe i bhfo-ailt 114(3)(a) agus (b) den Acht Craolacháin, 2009, d’fhonn réimse cuimsitheach clár teilifíse i nGaeilge agus cláir theilifíse cúrsaí reatha i nGaeilge a chur ar fáil.

Imscrúdú seolta: 22 Bealtaine 2018

Tuarascáil eisiúna: 6 Nollaig 2018

An Roinn Talmhaíochta, Bia agus Mara

Léirigh imscrúdú gur sháraigh an Roinn Talmhaíochta, Bia agus Mara dualgas reachtúil teanga trí phoist a fhógairt mar oibrithe ginearálta d'ionaid de chuid na Roinne sa Ghaeltacht, i Ros an Mhíl agus i nDaingean Uí Chúis, gan inniúlacht sa Ghaeilge a shonrú mar riachtanas i dtaca leis na poist sin.

Thug mé suntas d'fhógra de chuid na Roinne Talmhaíochta, Bia agus Mara a foilsíodh ar an 3 Samhain 2017. Bhain an fógra le comórtas chun oibrí ginearálta a cheapadh d'Ionad Iascaigh Cuain Ros an Mhíl, i nGaeltacht na Gaillimhe. Bhí cumas cumarsáid a dhéanamh go héifeachtach i mBéarla luaite mar riachtanas don phost seo, cé nach raibh cumas sa Ghaeilge luaite in aon chor. Ina theannta sin, baineadh úsáid as an leagan neamhoifigiúil Béarla den logainm Gaeltachta, Ros an Mhíl.

Nuair a scrúdaigh mé an leabhrán eolais a bhain leis an gcomórtas earcaíochta seo ba léir go raibh folúntas do ghnáthoibrí á líonadh freisin san Ionad Iascaigh Cuain i nDaingean Uí Chúis, i nGaeltacht Chiarraí agus go raibh cumas cumarsáid a dhéanamh go héifeachtach i nGaeilge ina cháilíocht inmhianaithe don dá phost, cé nach raibh sé ina riachtanas.

Nuair a bhíonn Scéim Teanga á hullmhú ag comhlacht poiblí ní mór don chomhlacht poiblí sin a chinntiú go bhfreastalófar ar na riachtanais áirithe Ghaeilge a bhaineann le seirbhísí a sholáthar i limistéir Ghaeltachta, agus go mbeidh an Ghaeilge ina teanga oibre ina chuid oifigí sa Ghaeltacht tráth nach déanaí ná cibé dáta a chinnfidh sé le toiliú an Aire. Sa dara scéim teanga a daingníodh i gcás na Roinne i mí Dheireadh Fómhair 2016, tugadh na gealltanais seo a leanas maidir leis an dá ionad iascaigh cuain sa Ghaeltacht:

“I ndiaidh atheagrú Ranna Rialtais in 2007 agus i ndiaidh gur athshannadh freagracht ar an Roinn, dá bharr, as saincheisteanna iascaigh mhara, tá dhá oifig anois ag an Roinn (arb ionaid iascaigh Cuain an dá cheann díobh) atá lonnaithe i gceantair Ghaeltachta.

Tá ceann amháin lonnaithe i Ros an Mhíl, Contae na Gaillimhe agus tá an ceann eile lonnaithe sa Daingean, i gContae Chiarraí. Is ionann na hoifigí seo agus an comhéadan is díri atá ag an Roinn le cainteoirí Gaeilge agus, mar thoradh air sin, baineann an-tábhacht lena cumas chun ardleibhéal seirbhísí a sholáthar trí Ghaeilge. Tá an Roinn sásta go bhfuil fioreann imlonnaithe sna láithreacha siúd atá dátheangach go feidhmeach.

Tabharfaidh an Roinn faoina chinntiú go ndéantar an teanga oibre den Ghaeilge in oifigí atá lonnaithe i gceantair Ghaeltachta faoi dheireadh 2020 agus tugann an Roinn faoi sheirbhís a sholáthar trí Ghaeilge do mhuintir an phobail i gceantair Ghaeltachta i gcaitheamh shaolré na Scéime seo.”

Bhí amhras orm an raibh aird chuí á tabhairt ag an Roinn ar na gealltanais seo. Ghlac an Roinn leis, agus an cheist á fiosrú go neamhfhoirmiúil ag m'Oifig, go ndearnadh botún nuair a baineadh úsáid as an leagan neamhoifigiúil Béarla den logainm Gaeltachta agus tugadh le fios go gcuirfí na hoifigigh ábhartha sa Roinn ar an eolas maidir leis an ngá atá le húsáid na logainmneacha oifigiúla i bhfógraí earcaíochta amach anseo. Nuair nár éirigh liom an cheist

shubstainteach maidir le riachtanas Gaeilge i gcomórtas earcaíochta a réiteach tríd an gcóras neamhfhoirmiúil réitithe gearán sin, bheartaigh mé imscrúdú a sheoladh ar an ábhar.

Sheol mé an t-imscrúdú sin ar an 6 Nollaig 2017. Is ábhar sásaimh dom an aird a thug an Roinn ar an imscrúdú agus an tslí ghairmiúil ar freagraíodh é. Gabhaim buíochas leis an Roinn as an gcomhoibriú sin.

Chuir an Roinn in iúl don imscrúdú go ndearna sí athbhreithniú ar na sonraíochtaí maidir leis an nGaeilge mar a bhain siad leis an gcomórtas. Ghlac an Roinn leis nach raibh na sonraíochtaí don chomórtas maidir leis an nGaeilge sásúil, nár léirigh an bealach ar cuireadh riachtanais teanga i láthair seasamh comhionann don Ghaeilge agus don Bhéarla, gur braitheadh an iomarca ar shonraíocht ról an ghnáthoibrí mar a fógraíodh í do chomórtas níos luaithe agus nár tugadh dóthain airde ar riachtanais na gcuanta atá lonnaithe sa Ghaeltacht agus ar ghealltanais na Roinne.

De thoradh an athbhreithnithe sin agus na dteipeanna a sainaitníodh, thug an Roinn gealltanais go mbainfeadh ceanglais maidir le comhionannas don Ghaeilge agus don Bhéarla araon le gach comórtas lena mbeadh post lonnaithe in Oifig Gaeltachta i gceist agus go ndéanfadh an Roinn chuile iarracht le cinntiú go mbeadh cumas sa Ghaeilge ag gach earcach in oifigí sa Ghaeltacht as seo amach. D'fhorchoimeád sí an ceart post atá lonnaithe sa Ghaeltacht a líonadh le duine gan Ghaeilge mura gcuirfeadh aon iarratasóir oiriúnach a bhfuil Gaeilge aige/aici isteach ar an bpost. Gealladh, i gcás go n-earcófaí duine a raibh cumas teoranta Gaeilge aige/aici in oifig de chuid na Roinne sa Ghaeltacht, go dtacófaí le hoiliúint a chur air/uirthi chun cumas an duine sin a fheabhsú go caighdeán sásúil agus go ndéanfadh sí gach iarracht le cinntiú go gcothófaí agus go gcuirfí le cumas na Gaeilge sa dá ionad iascaigh cuain dá cuid atá sa Ghaeltacht.

I litir na Roinne dar dáta an 9 Márta 2018, cuireadh in iúl don imscrúdú gur líonadh an dá phost a fógraíodh do Ros an Mhíl agus do Dhaingean Uí Chúis le cainteoirí Gaeilge. Soiléiríodh i gcumarsáid ón Roinn dar dáta an 26 Márta 2018 gur tugadh an deis d'iarthóirí i rith an agallaimh tabhairt faoi thástáil ar a leibhéal inniúlachta sa Ghaeilge. Comhrá a bhí sa tástáil sin inar ceistíodh iarthóirí faoi réimse ábhar. Bunaithe ar a mhéad a thuig siad na ceisteanna agus ar leibhéal agus caighdeán rannpháirtíochta iarthóirí sna hábhair, rinne an comhalta boird measúnú ar an leibhéal inniúlachta sa Ghaeilge a bhí ag gach iarthóir. Thug an bord agallaimh le fios go raibh Gaeilge líofa ag duine de na hiarthóirí agus go raibh *"Gaeilge mhaith chomhráiteach"* ag an iarthóir eile.

Mar atá ráite thuas, nuair a bhíonn Scéim Teanga á hullmhú ag comhlacht poiblí ní mór don chomhlacht poiblí sin a chinntiú go bhfreastalófar ar na riachtanais áirithe Ghaeilge a bhaineann le seirbhísí a sholáthar i limistéir Gaeltachta, agus go mbeidh an Ghaeilge ina teanga oibre ina chuid oifigí sa Ghaeltacht tráth nach déanaí ná cibé dáta a chinnfidh sé le toiliú an Aire.

Soiléirítear a bhfuil i gceist le riachtanais áirithe teanga mhuintir na Gaeltachta sna treoirlínte a eisíodh faoi alt 12 den Acht: *"gurb í an Ghaeilge teanga nádúrtha uathoibríoch sheachadadh na seirbhíse sa Ghaeltacht."* Tá na forálacha seo de chuid an Achta fíorthábhachtach i mo thuairimse, ó thaobh thionchar an Stáit ar stádas agus úsáid na

Gaeilge mar ghnáth-theanga phobail sa Ghaeltacht. Deimhníonn na forálacha reachtúla san Acht ina luaitear an Ghaeltacht toil an Oireachtais go mbeadh dáta cinnte socraithe ag comhlachtaí poiblí faoina mbeidh an Ghaeilge ina teanga oibre in ionaid oibre Ghaeltachta.

Sonraíonn an Roinn a tiomantas don Ghaeilge a bheith mar theanga oibre ina hionaid sa Ghaeltacht i ngealltanais a Scéime Teanga. Ba léir óna freagra ar an imscrúdú go ndearna an Roinn an feachtas earcaíochta a roinnt ina dhá chuid. Bhí comórtas amháin a fógraíodh in 2016 do na hionaid iascaigh cuain lasmuigh den Ghaeltacht agus comórtas eile do na lárionaid Ghaeltachta in 2017. Áiríodh inniúlacht sa Ghaeilge a bheith inmhianaithe i gcás an chomórtais Gaeltachta amháin. Glacaim leis ón méid sin gur tugadh aird áirithe ar na gealltanais chuí sa Scéim Teanga le linn an fheachtais earcaíochta seo.

Bheartaigh an Roinn cáilíocht nó scil *“inmhianaithe”* a dhéanamh d’inniúlacht na Gaeilge i dtaca leis an gcomórtas Gaeltachta mar ba bhaol di, dá mbeadh *“ceanglais shonraithe ró-shrianta”* ag baint leis an gcomórtas, go laghdódh sé sin líon na n-iarratasóirí go suntasach. Ba den riachtanas é, dar léi, go mbeadh an ceart aici post a líonadh sa Ghaeltacht le duine gan Ghaeilge sa chás nach mbeadh iarratasóir oiriúnach ar fáil a mbeadh Gaeilge aige nó aici, chun a chinntiú go gcomhlíonfaí feidhmeanna na Roinne. Chuir an Roinn ar a súile don imscrúdú go raibh buntáiste san iomaíocht ag iarrthóir a raibh inniúlacht Ghaeilge aige nó aici i gcomparáid le duine nach raibh an scil teanga sin aige nó aici.

Ní mór a chur san áireamh gur poist iad seo nach raibh sainscileanna ganna nó neamhghnácha luaite leo. Anuas air sin, tá líon mór daoine a bhfuil inniúlacht sa dá theanga acu ina gcónaí sna ceantair ina bhfuil na hionaid Ghaeltachta.

De réir na tuisceana atá agam ar an tslí ar reáchtáladh an comórtas earcaíochta seo, cé go mbeadh buntáiste ag iarratasóir oiriúnach a bheadh inniúil sa dá theanga ar iarratasóir nach mbeadh, dá gcruthódh iarratasóir aonteangach níos fearr sula gcuirfí cáilíocht inmhianaithe na Gaeilge san áireamh, cheapfaí an t-iarratasóir aonteangach sin – fiú agus go mbeadh fáil ar iarratasóir oiriúnach a mbeadh an dá theanga aige nó aici.

Le go n-éireodh leis an Roinn teanga oibre a dhéanamh den Ghaeilge sna hionad sin, creidimse nár mhór go mbeadh an Ghaeilge ar a dtoil ag an bhfoireann ar fad. Dá gceapfaí duine gan inniúlacht sa Ghaeilge do cheachtar den dá phost, bheadh tionchar diúltach ag an duine sin ar an dóchúlacht go mbeadh an Ghaeilge ina teanga oibre sna hoifigí sin faoin mbliain 2020 nó ar chumas na n-oifigí sin seirbhís ar ardchaighdeán a sholáthar as Gaeilge.

Ina theannta sin, mar a mhínigh an Roinn ina freagra, tabharfaidh cuid de dhualgais an phoist seo an té a ceapadh i gcaidreamh rialta le lucht bád agus úsáidte an chuain. Dá mba dhuine gan Ghaeilge a bhí i mbun na gcúraimí sin i Ros an Mhíl nó i nDaingean Uí Chúis, níl aon agó ach go mbeadh tionchar diúltach aige sin ar chumas na Roinne seirbhís ar ardchaighdeán a chur ar fáil i nGaeilge.

Pointe eile nach miste a lua ná an tagairt shonrach a rinneadh do scileanna litearthachta i mBéarla i gceanglais an dá chomórtas. Má tá scileanna litearthachta riachtanach don ghnáthoibrí atá lonnaithe in ionad iascaigh cuain arb é an Béarla an ghnáth-theanga oibre

ann, is díol suntais nár luadh scileanna litearthachta i nGaeilge sa chomórtas i gcás na n-ionad Gaeltachta.

D'fháiltigh mé roimh ráiteas na Roinne go n-aithnítear an riachtanas go mbeadh Gaeilge ag aon fhostaí dá cuid a bhíonn lonnaithe in ionad Gaeltachta. I gcás eisceachtúil d'fhéadfadh sé tarlú nach n-éireodh leis an Roinn teacht ar iarrthóir leis na scileanna cuí agus le hinniúlacht sa Ghaeilge araon le linn feachtas nó comórtas earcaíochta. In aon chás mar sin bheadh sé dlite ar an Roinn, i bhfianaise ghealltanais na scéime, gach uile chéim ab fhéidir a ghlacadh le linn an phróisis earcaíochta chun go gceapfaí duine le hinniúlacht sa Ghaeilge agus a shásaíonn riachtanais an phoist. Gan aon toradh sásúil a bheith ar an bpróiseas sin, tuigtear moladh na Roinne go gcuirfí an oiliúint a bheadh de dhíth ar fáil chun cur ar chumas an earcaigh feidhmiú go sásúil trí Ghaeilge in imeacht achar réasúnta ama.

Príomh-mholtaí an Imscrúdaithe:

Go bhféachfaí chuige feasta go mbeidh inniúlacht sa Ghaeilge ina cáilíocht riachtanach i gcás comórtais earcaíochta d'aon phost de chuid na Roinne a bheidh lonnaithe in oifigí nó in ionaid na Roinne sa Ghaeltacht.

Go mbeadh aon tástáil a dhéanfaí ar inniúlacht Ghaeilge iarrthóirí ar phost sa Ghaeltacht bunaithe ar chreat tástála teanga amhail Teastas Eorpach na Gaeilge agus é mar sprioc ag an tástáil sin caighdeán inniúlachta a dheimhniú.

Imscrúdú seolta: 6 Nollaig 2017

Tuarascáil eisithe: 9 Aibreán 2018

Comhlacht Chalafort Bhaile Átha Cliath

Bhain an t-imscrúdú seo le gearán a rinneadh le m’Oifig i mí Dheireadh Fómhair 2017 go raibh comhartha suntasach i mBéarla amháin curtha in airde ag Comhlacht Chalafort Bhaile Átha Cliath ar Bhóthar an Phoirt Thoir ar an tslí isteach chuig an gcalafort. Pléadh leis an ngearán tríd an bpróiseas neamhfhoirmiúil imscrúdaithe ar dtús ach níor éirigh leis an bpróiseas sin teacht ar réiteach sásúil.

Tá dualgas ginearálta ar gach comhlacht poiblí a thagann faoi scáth an Achta a chinntiú gur i nGaeilge nó dátheangach a bhíonn aon chomhartha a chuireann siad in airde nó a chuirtear in airde thar a gceann. Níl aon sainmhíniú tugtha ar céard is brí le “comhartha” sna Rialacháin (I.R. Uimh. 391 de 2008) atá déanta faoi fho-alt 9(1) d’Acht na dTeangacha Oifigiúla. Fágann sé sin go dtagann gnáthbhrí an fhocail i gceist. Is léir gurb ionann comhartha sa chomhthéacs seo agus faisnéis nó treoir i bhfoirm focal nó siombailí arna cur ar taispeáint.

Bhí an cás a chuir an Comhlacht Calafort os comhair an imscrúdaithe bunaithe ar dhá phríomhargóint. Ar an gcéad dul síos maíodh nach comhartha a bhí sa phainéal cruach *corten*, ar ar tugadh “*suiteán*”, ach dlúthchuid d’athfhorbairt iomlán a rinneadh ar an láthair a osclaíodh i mí Dheireadh Fómhair 2017. Thug sí le fios go raibh na focail “Dublin Port” inscríofa ar bhalla dealbhóireachta de chruach *corten* agus go mba léiriú ealaíonta nua-aimseartha é ar an gcruach a bhíodh á húsáid sa phort san am a chuaigh thart. Thug an comhlacht poiblí le fios gur osclaíodh cuid den limistéar athfhorbartha don phobal mar spás ealaíne, ailtireachta agus staire agus é mar chuspóir an ceangal idir an calafort agus an chathair a athdheimhniú agus a threisiú.

Bhí an Comhlacht Calafort ag díriú aird chomh maith ar an díolúine a luaitear sna Rialacháin a fhágann nach gá athrú a dhéanamh ar aon chomhartha “*ar díol spéise é ó thaobh na healaíne, na haitireachta nó na staire de*”. D’áitigh an comhlacht poiblí gur bhronn an mhír seo díolúine ó dhualgais ghinearálta na Rialachán agus gur bhain sé le comharthaí nua chomh maith le cinn a bhí in airde roimh thosach feidhme na Rialachán. Mar gheall ar na tréithe láidre ealaíne agus ailtireachta a bhain leis an “*suiteán*” bhí an comhlacht poiblí den bharúil fiú dá ngéillfí gur comhartha a bhí ann gur fhág an díolúine nár ghá an dá theanga oifigiúla a bheith in úsáid.

Ní fhéadfaí a shéanadh ach go raibh gnéithe suntasacha ealaíne agus ailtireachta ag baint leis an bpainéal *corten* a bhí mar chuid den athfhorbairt iomlán a rinneadh ar an láthair. Ach ba léir dom freisin gur fheidhmigh an inscríbhinn ar an bpainéal cruach *corten*, an “*suiteán*”, mar chomhartha agus gur tháinig sí faoi bhrí na Rialachán. Is léir go dtugann an inscríbhinn le fios don té atá ar an mbóthar poiblí go bhfuil an calafort in aice láimhe.

Chinn mé freisin nár bhain an díolúine ar thagair an Comhlacht Calafort dó le hábhar sa chás seo. Níl aon cheist i m’intinn ach go mbaineann an díolúine seo le comharthaí a ndéantar athrú orthu, is é sin comharthaí a bhí in airde roimh an 1 Márta 2009, dáta thosach feidhme na Rialachán. B’ionann glacadh lena mhalairt agus forléiriú áiféiseach ar na Rialacháin. Chiallóidh sé nár ghá do chomhlachtaí poiblí comharthaí nua a athrú in imthosca

nach raibh siad ag cloí leis na Rialacháin nuair a cuireadh in airde iad de bhrí go mba dhíol spéise iad ó thaobh na healaíne, na haitireachta nó na staire.

Príomh-mholadh an Imscrúdaithe:

I moltaí an imscrúdaithe threoraigh mé go gcuirfeadh Comhlacht Chalafort Bhaile Átha Cliath moltaí faoi mo bhráid taobh istigh de shé seachtaine ó dháta na tuarascála faoin tslí a gcloífid le riachtanais na Rialachán. Ach na moltaí sin a bheith chun mo shástachta d'iarr mé go gcuirfid i bhfeidhm iad laistigh de shé mhí.

Imscrúdú seolta: 29 Bealtaine 2018

Tuarascáil eisithe: 10 Deireadh Fómhair 2018

An Roinn Tithíochta, Pleanála agus Rialtais Áitiúil

In imscrúdú a rinne mé ar an Roinn Tithíochta, Pleanála agus Rialtais Áitiúil chinn mé gur sáraíodh dhá dhuilgias reachtúla teanga nuair a foilsíodh *An Creat Náisiúnta Pleanála* i mBéarla amháin agus nuair a seoladh suíomh gréasáin gaolmhar i mBéarla amháin chomh maith.

Ar an 16 Feabhra 2018 sheol Rialtas na hÉireann *Project Ireland 2040*: tionscnamh beartais uileghabhálach d'fhorbairt na hÉireann. Rinneadh gearán liom go gairid i ndiaidh a sheolta nach raibh na príomhdhoiciméid bheartais a foilsíodh i dtaca leis an tionscnamh ar fáil i nGaeilge. Le linn do m'Oifig a bheith i mbun tuilleadh fiosruithe ar an ábhar tháinig sé chun solais go raibh suíomh gréasáin a chruthaigh an Roinn don tionscnamh – www.npf.ie – i mBéarla amháin chomh maith.

Is de bhun gealltanais atá tugtha ag an Roinn ina ceathrú scéim teanga, a tháinig i bhfeidhm in 2017, a fiosraíodh an gearán seo. Gheall an Roinn sa scéim teanga sin go leanfaí ar aghaidh ag foilsiú doiciméid lárnacha (mór-ráitis maidir le polasaithe, straitéisí etc.) go dátheangach laistigh d'aon chlúdach amháin. Sa chás go gcinnfí gan leagan dátheangach a fhoilsiú, de bharr tionchar costais nó go mbeadh sé rófhada, gheall an Roinn go bhfoilseofaí leaganacha ar leithligh i nGaeilge agus i mBéarla. Bhí ráiteas le bheith i ngach ceann de na doiciméid sin ag tabhairt le fios go raibh leagan ar fáil sa teanga eile.

Maidir leis an suíomh gréasáin bhí gealltanais i scéim teanga na Roinne gur go dátheangach a chuirfí an t-ábhar statach ar fáil ar gach suíomh gréasáin nua a d'fhorbrófaí.

Ina freagra ar an imscrúdú ghlac an Roinn leis nach raibh gealltanais na scéime comhlíonta aici sa chás seo. Mar mhíniú air seo thug an Roinn le fios gurbh fhoilseachán casta tábhachtach é *An Creat Náisiúnta Pleanála* ina raibh 50,000 focal. Dheimhnigh an Roinn go raibh sé de rún aici leagan dátheangach den doiciméad a fhoilsiú ach nach raibh ar a cumas sin a dhéanamh ó tharla nár cuireadh bailchríoch ar an dréachtdoiciméad Béarla go dtí an 14 Feabhra, dhá lá sula raibh sé le faomhadh ag an gComh-Aireacht agus é le seoladh an lá céanna. Bhí sé tugtha le fios ag aistriitheoirí don Roinn go dtógfadh sé idir coicís agus trí seachtaine aistriúchán a dhéanamh ar an doiciméad.

I bhfoilsiú an doiciméid *An Creat Náisiúnta Pleanála* is léir gur tháinig dhá riachtanas salach ar a chéile – an riachtanas go gcloífí le spriodhata foilsithe socraithe agus an riachtanas reachtúil go bhfoilseofaí an doiciméad go comhuaineach sa dá theanga oifigiúla. Ba é an toradh a bhí le feiceáil gur cuireadh an riachtanas reachtúil teanga go leataobh chun go bhféadfaí an spriodhata foilsithe a bhaint amach. Ba dhíol suntais freisin go ndearnadh imscrúdú sa bhliain 2012 ar chomhlíonadh an ghealltanais chéanna a bhí tugtha i dtríú scéim teanga na Roinne. Cinneadh an t-am sin gur sáraíodh an dualgas reachtúil teanga nuair a foilsíodh doiciméad lárnach i mBéarla amháin. Le linn an imscrúdaithe seo chuir an Roinn liosta ar fáil dom de dhoiciméid a foilsíodh ó shin go comhuaineach sa dá theanga oifigiúla i gcomhréir le gealltanais na scéime.

Bheinn ag súil i gcásanna mar seo, agus ag cur san áireamh go ndearnadh imscrúdú ar an ábhar roimhe seo, go dtabharfadh an Roinn le fios do na páirtithe leasmhara nach mbeifí in

ann an dualgas reachtúil teanga a chomhlíonadh más ann go mba ghá cloí leis an spriocdháta foilsithe a bhí molta. Níor cuireadh aon fhianaise ar fáil dom go ndearna an Roinn an méid sin.

Ghlac an Roinn leis nach raibh an gealltanas maidir leis an suíomh gréasáin comhlíonta aici. Thug sí le fios gur tréimhse feidhme ghearr a bhí beartaithe don suíomh agus ina dhiaidh sin go gcuirfí an t-ábhar ón suíomh isteach i leathanach gréasáin tiomnaithe *Éire 2040* ar an suíomh www.gov.ie. Bhí an Roinn den tuairim go mbeadh sé costasach agus íditheach ó thaobh ama de an t-ábhar a aistriú do shuíomh nach mbeadh in úsáid ach go sealadach. Deimhníodh ina dhiaidh sin, áfach, go raibh moill gan choinne le haistriú an ábhair ón suíomh gréasáin agus cinneadh dá bharr an suíomh www.npf.ie a chur ar fáil i nGaeilge.

Ba thionscnamh an-mhór i saol poiblí na tíre seoladh *Éire 2040 – An Tionscadal*. Gan beann ar aon dualgas reachtúil, is léiriú follasach é ar imeallú na Gaeilge i saol poiblí na tíre, in amanna, nár cinntíodh go bhfoilseofaí an doiciméad *An Creat Náisiúnta Pleanála* sa teanga náisiúnta tráth ar seoladh é agus nuair ba mhó a bhíodhas ag cur spéis ann.

Príomh-mholadh an Imscrúdaithe:

Rinne mé sé mholadh sa tuarascáil imscrúdaithe, ina measc gur gá don Roinn fógra ceithre seachtaine a thabhairt do m’Oifig roimh an dáta beartaithe foilsithe i gcás aon doiciméad lena mbaineann an gealltanas ábhartha scéime. Mairfidh an riachtanas sin ar feadh trí bliana ón dáta ar eisíodh an tuarascáil imscrúdaithe.

Imscrúdú seolta: 18 Bealtaine 2018

Tuarascáil eisithe: 15 Lúnasa 2018

Iarnród Éireann

Léirigh imscrúdú nach raibh córais oiriúnacha ná dhóthanacha i bhfeidhm ag Iarnród Éireann chun a chinntiú go gcloítear leis na dualgais reachtúla faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 agus faoin Acht Iompair, 1950 maidir le húsáid teangacha oifigiúla ar chomharthaí.

Faoi dheireadh na bliana 2017 bhí 22 gearán a bhain le comharthaí agus a tarraingíodh anuas le hIarnród Éireann ar bhonn neamhfhoirmiúil nach bhfuarthas freagra, nó freagra críochnúil, orthu go fóill. Deich gcinn de na gearáin sin, tarraingíodh anuas iad os cionn bliana roimhe sin.

I bhfianaise iomadúlacht agus fhorleithne na gcomharthaí ab ábhar do na gearáin a rinneadh le m’Oifig, chonacthas dom gurbh fhéidir nach raibh córais oiriúnacha i bhfeidhm chun a chinntiú gur cloíodh leis na dualgais teanga nuair a bhí comharthaí á ndearadh agus á gcur in airde ag Iarnród Éireann nó thar a cheann. Ina theannta sin, chaithfí córas oiriúnach a chur i bhfeidhm chun gearáin maidir le sáruithe féideartha a fhiosrú agus comharthaí a cheartú nuair ba ghá.

Is comhlacht poiblí é Iarnród Éireann a bhaineann feidhm as an-chuid comharthaí chun eolas a chur ar fáil don phobal agus don fhoireann chun críoch éagsúil ina chuid stáisiún, ar thraenacha, in aice línte traenach agus in iliomad áiteanna eile. Tá dualgas teanga ar an eagraíocht, ní hamháin faoi na Rialacháin atá déanta faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla ach faoin Acht Iompair, 1950 chomh maith. Tá comharthaíocht ina gné thábhachtach dá chuid oibre féin agus d’fheiceáilacht bheartas dátheangachais an Stáit araon. Níor mhiste, dá bhrí sin, beartais láidre, shoiléire a bheith i bhfeidhm maidir le húsáid na Gaeilge ar chomharthaí agus straitéisí éifeachtachta a bheith ann chun na beartais sin a neadú agus a normalú i gcultúr oibre na heagraíochta ionas go gcomhlíonfaí iad gan cheist agus go laghdófaí an oiread agus is féidir na hócáidí ina ndéantar neamart.

Anuas air sin, níor mhiste córas a bheith i bhfeidhm chun gearáin a tharraingíonn m’Oifige anuas a fhiosrú, comharthaí neamhghéilliúla a cheartú nó a leasú nuair is gá, agus freagra dá réir sin a chur ar fáil ar na gearáin sin laistigh d’achar réasúnta. Sheol mé an t-imscrúdú chun cinneadh a dhéanamh an raibh na córais oiriúnacha sin i bhfeidhm ag Iarnród Éireann.

Mhínigh Iarnród Éireann ina fhreagra go raibh an fhreagracht maidir le comharthaí de chineálacha éagsúla a chur in airde ar oifigigh ainmnithe laistigh de roinnt ranna éagsúla de chuid na heagraíochta. Cuireadh in iúl go raibh caighdeán dearthóireachta i bhfeidhm ag an eagraíocht chun a chinntiú go gcomhlíonann comharthaí nua a chuirtear in airde Acht na dTeangacha Oifigiúla chomh maith le ceanglais rialála eile.

Deimhníodh go ndéanann seirbhís aistriúcháin na comharthaí nua a aistriú nó a sheiceáil. Mhínigh sé chomh maith go gcuirtear na caighdeáin sin i bhfeidhm freisin nuair a bhíonn comharthaí atá ann cheana féin á n-athrú cé go mbíonn tionchar ag saincheisteanna maoiniúcháin ar an ngníomhaíocht sin, go háirithe i gcás comharthaí leictreonacha. Tugadh le fios chomh maith go raibh na próisis a bhaineann le dearadh comharthaí á n-athbhreithniú laistigh d’Iarnród Éireann i gcomhar leis an Údarás Náisiúnta Iompair agus go ndéanfaí athbhreithniú ar na próisis a bhaineann le comharthaí sealadacha a chur in airde.

Deimhníodh gurb é an tOifigeach Gaeilge a chinntíonn go mbíonn an fhoireann ar an eolas maidir leis na dualgais reachtúla teanga a bhaineann le comharthaíocht agus gur eisíodh treoirlínte chun a chinntiú go rabhthas ar an eolas maidir leis na ceanglais faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla. Mar fhianaise air sin, cuireadh ar fáil cóip de threoirlínte a eisíodh in 2009 agus roinnt sleachta as tuairiscí ar chruinnithe míosúla an Ghrúpa Feidhmiúcháin (idir 2009 agus 2015) a bhain le comhlíonadh dualgas teanga i gcás comharthaí. Cuireadh in iúl go raibh sé beartaithe ag Iarnród Éireann na dualgais teanga maidir le comharthaíocht a chur i gcuimhne don fhoireann ábhartha arís ó tharla go raibh tamall ann ó rinneadh cheana é.

Míníodh freisin gur ar an Oifigeach Gaeilge a bhíonn an fhorfhreagracht maidir le gearáin ó Oifig an Choimisinéara Teanga a fhiosrú agus freagra a chur ar fáil. D'aithin Iarnród Éireann, áfach, ó d'imigh an t-iarOifigeach Gaeilge i mí Mheán Fómhair 2016 agus go dtí gur ceapadh Oifigeach Gaeilge nua le deireanas, nach raibh socruithe a bhí soiléir a ndóthain i bhfeidhm agus nach raibh gearáin ó Oifig an Choimisinéara Teanga á bhfiosrú agus á bhfreagairt ar chaighdeán ná leis an spriocúlacht a mbeifí ag súil leis.

Bhain 21 de na gearáin a áiríodh san imscrúdú le comharthaí i stáisiúin traenach. Thug Iarnród Éireann le fios go raibh na comharthaí ceartaithe i gcás dhá ghearán díobh. I dtaca leis an gcuid eile, tugadh le fios go ndéanfaí cuid díobh a luaithe agus a bheadh sé praiticiúil nó a luaithe agus ab fhéidir ó thaobh airgid de agus bhí comharthaí eile fós a rabhthas á bhfiosrú go fóill.

Bhain gearán amháin de na gearáin a áiríodh san imscrúdú leis na comharthaí áirithe ar bord traenacha – nach raibh an síneadh fada á léiriú orthu. D'fhág sin nárbh fhéidir ainm an phaisinéara a léiriú go cruinn má bhí síneadh fada ina ainm nó ina hainm. Cuireadh in iúl don imscrúdú go rabhthas ag obair le soláthraithe an chórais chun an fhadhb a réiteach ach nach rabhthas in ann a rá cén uair a bheadh an fhadhb sin réitithe.

Tá an dualgas atá ar Iarnród Éireann maidir le húsáid na Gaeilge ar chomharthaí buana i bhfeidhm ó 1950 agus ba chóir an cleachtas comharthaí a dhéanamh go dátheangach a bheith daingnithe go maith san eagraíocht i bhfad roimh an am seo. Ba léir i bhfianaise na ngearán, cé go raibh an cleachtas sin daingnithe go láidir i gcás cineálacha áirithe comharthaí, go mb'fhéidir nár féachadh chuige an dualgas sin a chomhlíonadh i gcás gach saghas comhartha agus go raibh tuiscintí nó cleachtais i gcodanna áirithe den eagraíocht nach raibh ag teacht leis an reachtaíocht.

Ní bhíodh aon dualgas ar Iarnród Éireann maidir le comharthaí sealadacha faoin Acht Iompair, 1950 ach ní dhéantar aon idirdhealú ar chomharthaí buana agus comharthaí neamhbhuana nó sealadacha sna Rialacháin atá déanta faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla. Le teacht i bhfeidhm na Rialachán sin in 2009, ní mór comharthaí sealadacha a bheith dátheangach (nó i nGaeilge amháin) agus i gcomhréir leis na forálacha eile teanga atá sna Rialacháin sin. Ba den riachtanas é, mar sin, go gcuirfí an ceanglas teanga sin in iúl go héifeachtach don fhoireann a bhí freagrach as comharthaí sealadacha a chur in airde.

Is cás ar leith na comharthaí áirithinte leictreonacha sna cóistí traenach lena léirítear ainm an phaisinéara a chuir suíochán in áirithe. Sa chás go mbíonn síneadh fada ar ghuta in ainm an phaisinéara, ní léirítear é. Dheimhnigh Iarnród Éireann go raibh deacrachtaí teicniúla ag baint leis an gcóras atá á úsáid agus nárbh fhéidir an síneadh fada a thaispeáint ar chomharthaí áirithinte san am i láthair. B’ait liom go gcuirfeadh comhlacht poiblí in Éirinn córas comharthaíochta isteach nach bhféadfadh ainmneacha paisinéirí atá sa teanga náisiúnta a léiriú go cruinn ná an dínit agus an chúirtéis a thabhairt dá phaisinéirí a n-ainmneacha Gaeilge a litriú mar a tugadh d’Iarnród Éireann iad.

Ba de dheasca easpa comhoibrithe maidir le gearáin a fhiosrú agus a fhreagairt a chonacthas dom gur ghá dom an t-imscrúdú a sheoladh. Bhí gach dealramh ar an bhfianaise nár tuigeadh san eagraíocht an tábhacht a bhaineann le freagraí iomlána a chur ar fáil go pras. Ina theannta sin, bhí Iarnród Éireann ag glacadh leis, de réir dealraimh, gur féidir comharthaí neamhghéilliúla a cheartú nuair a oireann sé don eagraíocht féin nó don aonad gnó ábhartha, ag brath ar chúinsí éagsúla eile, maoiniú san áireamh. Is ceanglas reachtúil é a chinntiú go mbíonn comharthaí i gcomhréir leis na dualgais teanga atá leagtha síos faoin Acht Iompair, 1950 agus faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003. Má ghéilltear gur sáraíodh an ceanglas sin, ní mór na céimeanna cuí a chur i gcrích chun an sárú sin a cheartú chomh luath agus a thagann sé chun solais.

Ceapadh Oifigeach Gaeilge in Iarnród Éireann le linn an imscrúdaithe féin agus aithníodh an feabhas a tháinig ar an gcumarsáid agus ar fhreagraí ó ceapadh an t-oifigeach sin.

Príomh-mholtaí an Imscrúdaithe:

Rinne mé sé mholadh sa tuarascáil imscrúdaithe, ina measc go gceartófaí na comharthaí ab ábhar don imscrúdú laistigh de thrí mhí. D’iarr mé freisin go gcuirfí córais, beartais agus treoirlínte cuí in áit agus go gcuirfí tuairisc bhliantúil faoi mo bhráid maidir lena bhfeidhmiú.

Imscrúdú seolta: 21 Nollaig 2017

Tuarascáil eisithe: 21 Meán Fómhair 2018

Comhairle Contae Chorcaí

Léirigh imscrúdú gur sháraigh Comhairle Contae Chorcaí an dualgas reachtúil teanga atá daingnithe i bhfo-alt 18(1) d'Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 fad is a bhaineann sé le cur i bhfeidhm mír de scéim teanga reachtúil tríd an leagan Gaeilge den ábhar stach ar shuíomh gréasáin na Comhairle Contae a sholáthar tríd an tseirbhís meaisínáistriúcháin *Google Translate*.

Rinne duine den phobal gearán liom go raibh leas á bhaint as córas meaisínáistriúcháin chun an leagan Gaeilge de shuíomh gréasáin Chomhairle Contae Chorcaí a chur ar fáil.

Tugadh gealltanais sa scéim teanga a daingníodh i gcás na Comhairle go mbeadh an buanábhar ar shuíomh gréasáin na Comhairle Contae ar fáil i nGaeilge faoi mhí Iúil 2008 agus go ndéanfaí an cothú céanna air agus a dhéanfaí ar an suíomh Béarla:

2.2 Doiciméadú Scríofa

(iv) Láithreán Gréasáin

- *Beidh an buanábhar atá ar láithreán gréasáin Chomhairle Contae Chorcaí ar fáil i nGaeilge faoi Iúil 2008 (agus déanfar an cothú céanna air leis an suíomh Béarla).*

Nuair a scrúdaíodh cáilíocht an aistriúcháin a bhí á chur ar fáil ar an suíomh gréasáin, chonacthas go mb'fhéidir nach raibh an gealltanais thuasluaite á chomhlíonadh agus tharraing m'Oifig an cheist anuas leis an gComhairle Contae ar bhonn neamhfhoirmiúil, mar chéad chéim. Dúirt an Chomhairle Contae go ndearnadh athnuachan ar an suíomh gréasáin agus gur cinneadh earraíocht a bhaint as meaisínáistriúchán mar bheart sealadach mar gur dócha go mbeadh athruithe móra á gcur i bhfeidhm ar struchtúr eagraíochta na Comhairle Contae amach anseo agus athruithe móra le déanamh dá réir sin ar an suíomh gréasáin. Bhí an Chomhairle Contae den tuairim go mbeadh na hathruithe sin tagtha i bhfeidhm faoi cheann bliana agus deimhníodh go raibh sé i gceist leagan Gaeilge den suíomh ar chaighdeán sásúil a chur ar fáil ina dhiaidh sin i gcomhréir leis an ngealltanais de chuid na Scéime Teanga.

Mheas mé nach raibh an cur chuige a bhí á mholadh ag an gComhairle Contae sásúil i bhfianaise an méid a bhí geallta sa scéim teanga, agus dá thoradh sin sheol mé imscrúdú ar an ábhar. D'eisigh mé cáipéisí an imscrúdaithe chuig Príomhfheidhmeannach na Comhairle Contae ar an 29 Lúnasa 2018.

Tar éis dom tréimhse bhreise a cheadú, cuireadh freagra ar fáil dom i litir dar dáta an 11 Deireadh Fómhair 2018. Ar an 8 Samhain 2018 chuir Comhairle Contae Chorcaí sonraí leasaithe ar fáil maidir le costas measta an aistriúcháin. Fuair mé comhoibriú iomlán ó Chomhairle Contae Chorcaí le linn an imscrúdaithe agus táim buíoch den Chomhairle as an méid sin.

Ghlac Comhairle Contae Chorcaí leis gur sáraíodh an gealltanais a rinneadh ina scéim teanga trína cinneadh an leagan Gaeilge den ábhar stach ar an suíomh gréasáin a chur ar fáil trí mheaisínáistriúchán a úsáid le linn fhorbairt an tsuímh gréasáin athnuaite.

Mhínigh an Chomhairle Contae, áfach, nár tuigeadh go hiomlán go mbeadh an gealltanas sin de chuid na scéime á shárú nuair a cinneadh úsáid a bhaint as córas meaisínáistriúcháin mar chuid d'athfhorbairt an tsuímh gréasáin. Nuair a bhí an leagan nua den suíomh á fhorbairt, reáchtáladh cruinnithe rialta inar pléadh saincheistanna éagsúla a bhain leis an ngnó, ceist na Gaeilge san áireamh. Aontaíodh, a dúradh, go gcuirfí leagan Gaeilge den suíomh athfhorbartha ar fáil de réir an ghealltanais seo de chuid na Scéime Teanga agus de réir mhianta na Comhairle féin. Nuair a cinneadh córas meaisínáistriúcháin amháin a úsáid chuige sin, bhí na cúinsí agus na fáthanna seo a leanas á gcur san áireamh:

1. Bíodh is gur laghdaíodh líon na leathanach go mór sa suíomh nua i gcomparáid leis an seansuíomh, braitheadh nach raibh an t-am ná na hacmhainní ar fáil laistigh den Chomhairle Contae féin leis an ábhar a aistriú agus go mbeadh an costas a bhainfeadh leis an ábhar sin a chur á aistriú ag cuideachta phríobháideach rómhór i gcomórtas leis an gciste a bhí ar fáil don tionscadal.
2. Níorbh eol ag an am sin cén t-athrú nó cé na hathruithe a chuirfí i bhfeidhm ar Chomhairle Contae Chorcaí agus ar Chomhairle Cathrach Chorcaí lena n-áirítear cónascadh féideartha an dá eagraíocht. Ba leasc leis an gComhairle Contae, dá dheasca sin, *“suimeanna móra a íoc”* le cuideachta phríobháideach chun leathanaigh an tsuímh gréasáin a aistriú nuair nach rabhtas in ann a rá cé chomh fada agus a bheadh feidhm acu sula gcaithfí iad a athrú ó bhonn arís.
3. Cuireadh san áireamh an dualgas a leag an gealltanas ar an gComhairle Contae an taobh Gaeilge den suíomh a choinneáil cothrom le dáta ionas go mbeadh na hathruithe a chuirfí i bhfeidhm ar an taobh Béarla den suíomh á gcur i bhfeidhm ar an leagan Gaeilge chomh maith céanna. Bhí fadhbanna ag baint leis an seansuíomh ó thaobh an dualgais sin de agus bhíodhas den tuairim go bhféadfaí, trí úsáid a bhaint as an rogha aistriúcháin seo, a chinntiú go raibh an fhaisnéis ar fáil agus cothrom le dáta ar leaganacha an dá theanga ar an suíomh gréasáin.
4. Aithníodh ag na cruinnithe go bhféadfaidh córas meaisínáistriúcháin mar sin *“a bheith míchruinn le haghaidh frásaí agus abairtí níos faide”* ach ceapadh go mbeadh an cur chuige sin sásúil mar chéim eatramhach nó go mbeadh an Chomhairle Contae faoi réir sa todhchaí le haistriúchán níos cruinne a chur ar fáil.

Ghlac an Chomhairle Contae leis, áfach, nach raibh an t-aistriúchán Gaeilge a bhí á chur ar fáil trí chóras meaisínáistriúcháin amháin ar ábhar statach an tsuímh gréasáin ar an gcaighdeán céanna leis an mbunleagan Béarla agus cuireadh faoi bhráid an imscrúdaithe Plean Gníomhaíochta inar rianaíodh na céimeanna a bhí glactha cheana féin agus a bhí le glacadh go fóill chun ábhar an tsuímh gréasáin a chur á aistriú agus a chur ar fáil (in imeacht bliana). Ba chuid den phlean sin freisin socruithe a chur i bhfeidhm ionas go gcoinneofaí an leagan Gaeilge den ábhar sin cothrom le dáta de réir mar a d'athrófaí an t-ábhar i mBéarla amach anseo.

Cuireadh ar fáil don imscrúdú cóipeanna de na tairiscintí aistriúcháin a fuarthas maille le costas measta na hoibre sin (costas a leasaíodh ina dhiaidh sin). Deimhníodh go raibh iarratas déanta ar chiste Oifig na Gaeilge a mhéadú i gcomhair an aistriúcháin agus, tráth ar

freagraíodh an t-imscrúdú, bhí tús curtha leis an ábhar a ullmhú i gcomhair aistriúcháin. D'fháiltigh mé roimh an gcur chuige sin.

Nuair a bhí dualgas reachtúil ar an gComhairle Contae an t-ábhar statach ar an suíomh gréasáin a chur ar fáil go dátheangach, chonacthas dom gurbh é an cinneadh a bhí le déanamh ná arbh fhiú nó ar chóir an suíomh a athfhorbairt (lena n-áirítear an t-ábhar statach a chur ar fáil ar comhchaighdeán sa dá theanga) nó gan athfhorbairt a dhéanamh ar an suíomh gréasáin sin go fóill go dtí go mbeifí ní ba dheimhní faoi fhad saoil na hinfheistíochta sin. Nuair a bhí cinneadh déanta dul chun cinn leis an athfhorbairt, níorbh fholáir leagan Gaeilge a chur ar fáil.

Le forbairt na teicneolaíochta i réimse an aistriúcháin, is cinnte go bhfuil ról lárnach ag acmhainní teicneolaíochta aistriúcháin maidir leis an bhfreastal a dhéantar ar phobail teanga éagsúla ó thaobh eolas agus seirbhísí a sholáthar. Níl amhras ann, ach an oiread, ach go gcuirfear leis an ról sin in imeacht ama le forás agus le feabhsú na teicneolaíochta sin. Is féidir go dtiocfaidh an lá fós a mbeidh aistriúcháin á gcur ar fáil ag meaisínáistriúchán as féin ar chaighdeán atá sásúil ó thaobh chruinneas na cumarsáide chun críocha oifigiúla de, ach ní léir dom go bhfuil an lá sin tagtha go fóill.

Go nuige seo, i gcás na Gaeilge de, is minic a bhíonn an t-aistriúchán a chuirtear ar fáil ó chórais ar nós *Google Translate* dothuigthe, neamhbhailí, nó go dtéann teachtaireacht an bhuntéacs amú. B'ábhar sásaimh dom gur tháinig Comhairle Contae Chorcaí ar an tuairim nach raibh a leithéid de chóras sásúil nuair a rinne sí an cheist a mheas an athuair.

Ní bhíonn an téacs sa Ghaeilge a tháirgtear trí chóras meaisínáistriúcháin amháin inchurtha le caighdeán an bhuntéacs Béarla. Go deimhin, d'fhéadfaí masla a ghlacadh i gcás pobal teanga ar bith dá mbeifí ag súil go nglacfaí le haistriúcháin ar dhroch-caighdeán, mar a bhí le feiceáil ar shuíomh gréasáin na Comhairle. Is measa fós an scéal nuair a bhí an suíomh in úsáid chun gnó oifigiúil de chuid an Stáit a chur i gcrích.

Príomh-mholtaí an Imscrúdaithe:

Mhol mé nach leanfaí ar aghaidh ag úsáid an chórais Google Translate ar mhaithe le hábhar i nGaeilge a chur ar fáil ar an suíomh gréasáin. I measc na bpríomh-mholtaí eile d'iarr mé go ndéanfaí athnuachan ar an bPlean Gníomhaíochta a bhí á fheidhmiú ag an gComhairle chun an t-ábhar statach a chur ar fáil i nGaeilge agus go gcuirfí an t-ábhar sin ar fáil go céimnitheach de réir mar a d'aistrefaí é. Leag mé béim chomh maith ar an riachtanas go mbeadh socruithe in áit chun an t-ábhar Gaeilge a choinneáil cothrom le dáta.

Imscrúdú seolta: 29 Lúnasa 2018

Tuarascáil eisithe: 23 Samhain 2018

Amharclann na Mainistreach

Léirigh imscrúdú go raibh Amharclann na Mainistreach ag sárú an dualgais reachtúil teanga atá daingnithe sna Rialacháin i dtaca le comharthaíocht atá eisithe faoi fho-alt 9(1) d'Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 i gcás comharthaí lasmuigh agus laistigh d'Amharclann na Mainistreach.

Rinneadh gearán le m'Oifig i mí Feabhra 2017 nach raibh comharthaí in Amharclann na Mainistreach dátheangach. Faoi na Rialacháin atá eisithe faoi fho-alt 9(1) d'Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003, ní foláir do chomhlachtaí poiblí a chinntiú gur i nGaeilge, nó i nGaeilge agus i mBéarla, atá a gcuid comharthaí – ní cheadaítear comharthaí i mBéarla amháin.

Tharraing m'Oifig ábhar an ghearáin anuas le hAmharclann na Mainistreach tríd an gcóras neamhfhoirmiúil fiosruithe gearán a fheidhmíonn an Oifig, mar chéad chéim. Rinneadh gach iarracht an cheist a shocrú, ach níor éirigh leis na hiarrachtaí sin.

Nuair nár éirigh leis na hiarrachtaí neamhfhoirmiúla, chinn mé dul i muinín imscrúdú foirmiúil le teacht ar fhionnachtana i dtaca leis an gceist seo agus moltaí a dhéanamh, dá mba chúil.

Sheol mé an t-imscrúdú sin ar an 18 Bealtaine 2018. D'eisigh mé cáipéisí an imscrúdaithe chuig Stiúrthóirí Amharclann na Mainistreach mar chéad chéim, agus d'iarr mé freagra i scríbhinn faoin 9 Meitheamh 2018. Chuir Amharclann na Mainistreach freagra ar fáil i litir dar dáta an 1 Meitheamh 2018. I ndiaidh dom an freagra sin a mheas, scríobh mé arís chuig an Amharclann ar an 22 Meitheamh 2018 agus d'iarr mé faisnéis bhreise agus soiléirithe breise a chur ar fáil dom. Cuireadh an fhaisnéis agus na soiléirithe sin ar fáil dom i bhfreagra ón Amharclann dar dáta an 24 Lúnasa 2018.

Sa fhreagra, aithníodh go raibh roinnt den chomharthaíocht san Amharclann nach raibh ag teacht leis na ceanglais teanga a bhaineann le comharthaí. Bhí cuid de na comharthaí sin ann, a mhínigh siad, ó na 1960idí nuair a tógadh an Amharclann.

Rinneadh na comharthaí neamhghéilliúla a aicmiú ina dtrí chineál:

(1) Comharthaí Sealadacha

Aithníodh go raibh comharthaí neamhbhuana (póstaeir, comharthaí páipéir, páipéir lannaithe, comharthaí ócáideacha etc.) in áiteanna éagsúla ar fud an fhoirgnimh.

Deimhníodh go mbainfí anuas na comharthaí neamhghéilliúla den chineál sin faoin 31 Iúil 2018 agus go gcuirfí comharthaí nua (géilliúla) ina n-áit de réir mar ba ghá. Deimhníodh chomh maith go gcuirfí socruithe i bhfeidhm lena gcinnteofaí go mbeadh aon comhartha nua den chineál sin a chuirfí in airde feasta ag teacht leis an reachtaíocht. D'fháiltigh mé roimh an gcealltanais sin.

(2) Comharthaí Dátheangacha

Chuir an Amharclann in iúl go ndéanfaí na comharthaí dátheangacha a leasú nó a athrú faoin 31 Iúil 2018 ionas go mbeidís ag teacht leis an reachtaíocht. Luadh go mbeadh roinnt costas ag baint leis an obair seo a chur i gcrích.

Sa dara freagra, dar dáta an 24 Lúnasa 2018, dheimhnigh an Amharclann go raibh na comharthaí sin i gcás (1) agus (2) thuas á leasú agus go gcoinneofaí mé ar an eolas maidir leis an dul chun cinn. D'fháiltigh mé roimh an ngealltanas sin chomh maith.

(3) Comharthaí Daingnithe

Mhínigh an Amharclann go raibh roinnt comharthaí (i mBéarla amháin) daingnithe ar fhoirgneamh na hAmharclainne ar maíodh fúthu go mbainfeadh *“infheistíocht nach beag”* lena gceartú.

Chuir an Amharclann in iúl don imscrúdú go raibh tionscadal ar bun a raibh d'aidhm leis athfhorbairt a dhéanamh ar an Amharclann lena n-áirítear an seanfhoirgneamh a leagan agus foirgneamh nua a thógáil ar an láthair céanna. Míníodh go raibh bailchríoch á cur ar phlean gnó chuige sin agus go raibh sé mar aidhm go gcuirfí tús leis an obair sin faoi cheann dhá bhliain. D'áitigh an Amharclann nár chóir dul i mbun an chostais mhóir a bhainfeadh le ceartú na comharthaíochta daingnithe ar fhoirgneamh atá beartaithe a leagan ach tugadh gealltanas go ndéanfaí *“comhlíonadh Acht na dTeangacha Oifigiúla a chorprú sna pleananna nua le haghaidh comharthaíochta san fhoirgneamh nua.”*

Sonraíodh na comharthaí daingnithe a bhíodhas ag iarraidh a choinneáil go dtí go leagfaí an foirgneamh:

- i. An comhartha os cionn an phríomhdhorais ar thaobh Shráid Mhaoilbhríde.
- ii. Roinnt treochoimharthaí taobh istigh den fhoirgneamh atá leabaithe nó neadaithe sna ballaí féin agus atá in áit ó tógadh an foirgneamh.

I dtaca leis an tionscadal athfhorbartha, chuir an Amharclann in iúl gur fhógair an tAire Cultúir, Oidhreacht agus Gaeltachta i mí Aibreáin 2018 go raibh €80 milliún curtha in áirithe d'athfhorbairt na hAmharclainne mar chuid de phlean infheistíochta i mbonneagar cultúir, oidhreacht agus teanga na tíre, go raibh plean gnó curtha faoi bhráid na Roinne ag an Amharclann agus go rabhthas ag súil le brú chun cinn leis an tionscadal gan mhoill ach cead a fháil chuige sin. Bhíodhas ag súil go mbeadh an foirgneamh nua beagnach críochnaithe faoin mbliain 2022 agus chun an sprioc sin a bhaint amach, nár mhór an seanfhoirgneamh a leagan tráth éigin in 2020.

Ní miste a shoiléiriú nach bhfuil aon fhoráil in Acht na dTeangacha Oifigiúla inar féidir liomsa, mar Choimisinéir Teanga, díolúine a thabhairt do chomhlacht poiblí ó aon cheanglas reachtúil teanga. Má dhéanaim cinneadh in imscrúdú, bunaithe ar an bhfianaise a cuireadh faoi mo bhráid, gur mhainnigh comhlacht poiblí foráil de chuid an Achta a chomhlíonadh, tá

dlite orm fionnachtain dá réir a dhéanamh i dtuarascáil an imscrúdaithe i gcomhréir leis an Acht sin.

Ba ar an 16 Feabhra 2017 a tharraing m’Oifig an gearán a rinneadh liom anuas leis an Amharclann den chéad uair, agus ainneoin iarrachtaí leanúnacha m’Oifige, ba chúis díomá dom nach raibh an comhoibriú a fuarthas ón Amharclann ar an gcaighdeán a mbeinn ag súil leis ó chomhlacht poiblí agus na fiosruithe, atá dlite ar m’Oifig a dhéanamh agus í i mbun a cúraimí reachtúla, á gcur i gcrích. Thionscain mé an t-imscrúdú in éagmais an chomhoibrithé sin. Aithním, áfach, comhoibriú na hAmharclainne leis an imscrúdú féin agus glacaim buíochas léi as an méid sin.

Príomh-mholtaí an imscrúdaithe:

Rinne mé sraith moltaí chun aghaidh a thabhairt ar an réimse agus na haicmí comharthaí neamhghéilliúla. Chomh maith leis seo mhol mé go leasófaí an comhartha atá i mBéarla amháin os cionn phríomhdhoras na hAmharclainne faoin 30 Meitheamh 2019 mura gcuirfí fianaise ar fáil chun mo shástachta go bhfuil socruithe cinnte déanta foirgneamh na hAmharclainne a leagan le linn na bliana 2020.

Imscrúdú seolta: 18 Bealtaine 2018

Tuarascáil eisithe: 17 Deireadh Fómhair 2018

Comhairle Contae na Gaillimhe

Léirigh imscrúdú gur sháraigh Comhairle Contae na Gaillimhe dualgas reachtúil teanga i dtaca le cur i bhfeidhm gealltanais i mBeart 3.14 dá scéim teanga reachtúil, trí fhógraí i mBéarla amháin a eisiúint i bhfoirm tvuít faoi ábhair a bhain le ceantair Ghaeltachta agus trí fheidhm a bhaint as leaganacha neamhoifigiúla Béarla de logainmneacha Gaeltachta in ionad na leaganacha atá dearbhaithe san Ordú Logainmneacha (Ceantair Ghaeltachta), 2004 i bhfógra a d'eisigh an Chomhairle Contae i bhfoirm tvuíte, ach nár sháraigh an Chomhairle Contae an dualgas reachtúil teanga céanna fad is a bhaineann sé le cur i bhfeidhm gealltanais i mBeart 3.14 gur i nGaeilge a bheidh aon chomhfhreagras ginearálta a thionscnóidh sí leis an bpobal i gceantar Gaeltachta, trí fhógraí i mBéarla amháin a eisiúint i bhfoirm tvuít faoi ábhair a bhain le ceantair Ghaeltachta.

Ó bhí 2014 ann, rinneadh aon cheann déag de ghearáin le m'Oifig maidir le húsáid na Gaeilge agus/nó úsáid logainmneacha Gaeltachta i dtvuíteanna arna n-eisiúint ag Comhairle Contae na Gaillimhe, agus fiosraíodh na gearáin sin leis an gComhairle. Chonacthas do m'Oifig go raibh trí cinn de na gealltanais a tugadh i scéim teanga reatha na Comhairle Contae ábhartha.

Beart 3.14:

'Is i nGaeilge amháin nó go dátheangach a bheidh aon chomhfhreagras ginearálta a thionscnóidh an Chomhairle leis an bpobal i gceantar Gaeltachta.

Bainfidh an Chomhairle úsáid as An tOrdú Logainmneacha (Ceantair Ghaeltachta) 2004 chun críocha oifigiúla agus úsáidfear é mar réamhshocrú i ngach bunachar sonraí agus comhfhreagras de chuid na Comhairle.

Cinnteoídh an Chomhairle go gníomhach go mbeidh gach gné dá cuid oibre a dhéanann difear go díreach nó go hindíreach don Ghaeltacht i nGaeilge agus aird á thabhairt aici ar oidhreacht chultúrtha agus teanga na Gaeltachta agus nach mbeidh éifeacht dhíobhálach aici ar úsáid na Gaeilge mar theanga pobail ach go gcuirfear chun cinn í agus go spreagfar í.'

Fuair mé dhá ghearán sa bhliain 2017 a bhain le tvuíteanna i mBéarla amháin a d'eisigh Comhairle Contae na Gaillimhe maidir leis an nGaeltacht.

Baineadh úsáid as na leaganacha neamhoifigiúla Béarla de logainmneacha Gaeltachta sa dá tvuít. Tá dhá ordú logainmneacha déanta faoin Acht a bhaineann le ceantair Ghaeltachta, IR 872 de 2004 agus IR 599 de 2011. Sa ghealltanais a rinne an Chomhairle Contae is don ordú a rinneadh in 2004 amháin a dhéantar tagairt. Is san ordú a rinneadh in 2004 a dearbháíodh na logainmneacha a luadh sa dara tvuít (an Aird Mhóir agus Cill Chiaráin). Tá an logainm a luadh sa chéad tvuít (an Mám) dearbhaithe san ordú a rinneadh in 2011. Chonacthas dom, dá bhrí sin, nach sárú a bhí in úsáid leagan Béarla den logainm áirithe sin.

Dheimhnigh an Chomhairle a seasamh nár bhain na gealltanais thuasluaite le tvuíteanna agus go raibh sé soiléir, dar léi, nach raibh aon ghealltanais maidir le tvuíteanna sa Scéim

agus nár dhóigh léi “go raibh tvuíteanna ar intinn nuair a bhí aon fhorálacha den Scéim á gcur le chéile”.

Chinn mé gur ghá imscrúdú a dhéanamh chun fionnachtana a dhéanamh ar an ábhar. D’eisigh mé cáipéisí an imscrúdaithe chuig Príomhfheidhmeannach na Comhairle Contae ar an 30 Aibreán 2018 agus d’iarr mé freagra scríofa faoin 22 Bealtaine 2018. Chuir an Chomhairle Contae freagra ar fáil dom ar an dáta sin.

Fuair mé gearán eile maidir le tvuíteanna a eisíodh ar an 25 Bealtaine 2018 agus ar an 27 Bealtaine 2018. Scríobh mé chuig an gComhairle Contae arís ar an 31 Bealtaine 2018 agus chuir mé in iúl go raibh an gearán breise a bhí faighte á chur san áireamh agam san imscrúdú. Ina theannta sin, d’iarr mé ar an gComhairle roinnt ceisteanna sainiúla a fhreagairt agus d’iarr mé, chomh maith, faisnéis bhreise áirithe a chur ar fáil dom faoin 22 Meitheamh 2018. Chuir an Chomhairle Contae freagra ar fáil ar an 22 Meitheamh.

Mar fhreagra ar an dréacht-tuarascáil a d’eisigh mé chuici, chuir an Chomhairle Contae litir eile dar dáta an 15 Samhain 2018 faoi mo bhráid. Tá mé buíoch den Chomhairle as a comhoibriú leis an imscrúdú.

Ba é seasamh na Comhairle Contae arís nár sáraíodh na trí ghealltanais áirithe de chuid a Scéime Teanga mar gur bhain na ceanglais atá sna gealltanais sin le feidhmeanna sonracha agus nárbh fhéidir eisiúint tvuíteanna a áireamh mar chuid de cheann ar bith de na feidhmeanna sin. D’áitigh an Chomhairle Contae nár chomhfhreagras oifigiúil tvuíteanna chun críche na Scéime Teanga agus nár chomhfhreagras iad in aon chor. Ba é cás na Comhairle Contae chomh maith nach mbaintear úsáid as tvuíteanna chun críocha oifigiúla.

Deimhníodh i bhfreagra na Comhairle dar dáta an 15 Samhain go raibh sé de rún ag an gComhairle leanúint uirthi ag eisiúint tvuíteanna i nGaeilge nó tvuíteanna dátheangacha a eisiúint nuair ab fhéidir é, go háirithe tvuíteanna a bhaineann leis an nGaeltacht. Míníodh, áfach, go mbíonn cúinsí agus constaicí praiticiúla ag baint leis sin ar uairibh.

Níl aon agó ach go n-eisíonn an Chomhairle Contae tvuíteanna as Gaeilge ar ábhair éagsúla a bhaineann le saol an Chontae: féilte, comhdhálacha, taispeántais ealaíne, fógraí drochaimsire agus go leor eile. Bhain na gearáin a rinneadh liom, áfach, le haicme áirithe tvuíteanna. Is tvuíteanna iadsan a d’eisigh an Chomhairle Contae chun eolas a scaipeadh a bhaineann lena feidhmeanna agus lena gníomhaíocht mar údarás áitiúil, mar údarás bóithre agus mar ghníomhaire nó conraitheoir thar ceann Uisce Éireann.

Luaitear go sonracha sna trí ghealltanais na réimsí ina mbíonn feidhm ag ceanglais na ngealltanais sin: *Comhfhreagras*, *Comhfhreagras Ginearálta*, *Gach Bunachar Sonraí*, *Chun críocha oifigiúla* agus *Gach gné dá cuid oibre*.

De réir sainmhínte is ionann “*comhfhreagras*” agus modh cumarsáide a chuirtear i gcrích trí mhalartú nó babhtáil litreacha, ríomhphost etc. Bhí mé sásta, mar sin, go raibh argóint na Comhairle Contae – nach “*comhfhreagras*” ná “*comhfhreagras ginearálta*” tvuíteanna arna n-eisiúint aici ar a tionscnamh féin chun eolas a scaipeadh – bailí.

Nuair atá bóthar poiblí le dúnadh, ní foláir fógra rúin a fhoilsiú i gceann amháin, nó níos mó, de na páipéir nuachta a bhíonn á léamh sa chomharsanacht sin. Is léir gurb é cuspóir nó “críoch” na forála sin daoine a ndéanfadh dúnadh an bhóthair difear dóibh (nó a bhféadfadh sé difear a dhéanamh dóibh) a chur ar an eolas faoina bhfuil beartaithe.

Ar an tslí chéanna, foráiltear sa chonradh idir an Chomhairle Contae agus Uisce Éireann nach mór don Chomhairle aon bhriseadh ar an soláthar uisce a bheartaítear nó a tharlaíonn gan choinne a chur in iúl d’Uisce Éireann go tráthúil ionas gur féidir eolas a chur ar fáil do chustaiméirí trí lárionad teagmhála custaiméirí na heagraíochta sin.

Is críocha oifigiúla iad lucht úsáidte na mbóithre ábhartha agus lucht úsáidte an tsoláthair uisce a chur ar an eolas faoina bhfuil ag tarlú nó a bhfuil beartaithe agus modh cumarsáide éifeachtach chun na gcríoch sin is ea *Twitter*. Tá fianaise i bhfoilseacháin éagsúla de chuid na Comhairle a thabharfadh le fios gurb é sin dearcadh agus cur chuige na Comhairle Contae féin. Pé acu cumarsáid neamhfhoirmiúil nó cumarsáid oifigiúil atá i gceist, is cumarsáid iad tvúiteanna arbh fhéidir an-tábhacht agus “gá” agus “práinn” a bheith ag baint leo dar leis an gComhairle féin. Is gné dá cuid oibre iad.

I bhfreagra na Comhairle Contae dar dáta an 15 Samhain 2018 ar an dréacht-tuarascáil, soiléiríodh go dtagraítear d’eisiúint tvúiteanna i gcáipéisí éagsúla dá cuid toisc go n-aithnítear gur saghas cumarsáide neamhfhoirmiúla a bhí sna tvúiteanna bíodh is nach nglactar leis gur cumarsáid oifigiúil iad.

Nuair a roghnaítear cumarsáid a dhéanamh le pobal na Gaeltachta i mBéarla amháin, táthar ag deimhniú fheidhmiúlacht an Bhéarla sna gnóthaí lena mbaineann an chumarsáid sin agus neamhfheidhmiúlacht na Gaeilge. Táthar ag normalú an Bhéarla mar phríomhtheanga chumarsáide agus an teanga is éifeachtaí le gnóthaí a dhéanamh leis an rialtas áitiúil agus institiúidí riaracháin eile a bhfuil pobal na Gaeltachta ag brath orthu. I mbeagán focal, más é leas na Gaeilge mar theanga phobail cumarsáid a dhéanamh i nGaeilge nó go dátheangach, is é a haimhleas gan é sin a dhéanamh.

Thagair an Chomhairle do dheacrachtaí a d’fhéadfadh a bheith ag baint le tvúit dhátheangach a eisiúint go tráthúil i gcásanna tromchúiseacha a mbíonn práinn ag baint leo. Níltear ag éileamh go gcuirfí aon duine i mbaol trí chomhlíonadh gealltanais de chuid scéime teanga nó go rachadh a gcomhlíonadh chun aimhleas aon duine. Sa chás go n-aithneofaí go raibh dualgas reachtúil ann tvúiteanna áirithe a bhaineann leis an nGaeltacht a eisiúint go dátheangach agus na leaganacha oifigiúla Gaeilge de logainmneacha Gaeltachta a úsáid iontu, níorbh fhál go haer socruithe a chur i bhfeidhm ionas go bhféadfaí téacs tvúite a aistriú ar an bpointe nó gan mórán moille, go mór mór nuair a chuirtear san áireamh a theoranta agus a bhíonn líon na gcarachtar.

Príomh-mholtaí an Imscrúdaithe:

- **Go gcuirfeadh Comhairle Contae na Gaillimhe na socruithe cuí i bhfeidhm lena gcinnteofaí gurb iad na logainmneacha oifigiúla Gaeltachta a úsáidfear feasta sna leaganacha Béarla nó Gaeilge de tvúiteanna agus gur i nGaeilge, nó i nGaeilge agus**

i mBéarla, a bheadh an téacs i dtvuíteanna atá dírithe ar cheantar nó ar phobal Gaeltachta.

- **Go gcuirfí an fhoireann chuí ar an eolas faoi fhionnachtana an imscrúdaithe agus faoi na socrúithe a bheidh á gcur i bhfeidhm agus a dtagraítear dóibh thuas, agus go gcuirfeadh an Chomhairle Contae eolas ar fáil don Oifig seo maidir leis na socrúithe agus na nósanna imeachta atá i gceist.**

Imscrúdú seolta: 30 Aibreán 2018

Tuarascáil eisithe: 29 Samhain 2018

Gearáin

Le linn na bliana seo fuair m’Oifig nach mór an líon céanna gearán (634) agus a fuair sí le linn na bliana 2017 (638). Bhain os cionn 90% de na gearáin le cúig réimse faoi leith:

- forálacha i scéimeanna teanga
- comharthaíocht agus stáiseanóireacht
- freagra i mBéarla ar chumarsáid i nGaeilge
- comharthaí bóthair, agus
- fadhb le húsáid ainmneacha agus sloinnte i nGaeilge

Cuimsíonn scéimeanna teanga réimse leathan seirbhísí atá á dtabhairt ag os cionn 130 comhlacht poiblí agus dá bhrí sin ní díol iontais go mbaineann an líon is airde gearán leis an réimse seo. Ní díol iontais ach an oiread go mbaineann sciar chomh suntasach sin de na gearáin le comharthaíocht agus stáiseanóireacht de bharr a fheiceálaí is a bhíonn siad agus go mbaineann an dualgas le gach comhlacht poiblí a thagann faoi scáth an Achta. Ní thagann comharthaí bóthair faoi bhrí na Rialachán atá déanta faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla ach mar sin féin tá sé d’údarás agam aon ghearán a bhaineann le húsáid na dteangacha oifigiúla ar chomharthaí bóthair den chineál sin a imscrúdú.

Tá sé le tabhairt faoi deara gur tháinig méadú ar an gcéatadán de na gearáin a bhain le freagra i mBéarla a fháil ar chumarsáid i nGaeilge agus deacrachtaí a bhí ag daoine a n-ainm agus a sloinne a úsáid i nGaeilge. Is bunseirbhísí iad seo ba cheart a bheith i bhfeidhm ag gach comhlacht poiblí faoin tráth seo. Cuireann sé díomá orm nach bhfuil ar chumas córas ríomhaireachta de chuid comhlachtaí poiblí an síneadh fada a láimhseáil go fóill. Ó tharla nach bhfuil aon fhoráil ábhartha san Acht a bhaineann le húsáid ainm, sloinne agus seolta i nGaeilge ní thagann aon cheist chun cinn maidir le neamhchomhlíonadh reachtaíochta teanga ach amháin má thagann gealltanais scéime teanga i gceist. Léiríonn na deacrachtaí seo a thábhachtaí is atá sé go bhfeidhmeofaí an moladh atá déanta i gceannteidil an Bhille nua maidir le taifeadadh cruinn a dhéanamh ar ainmneacha agus seoltaí i nGaeilge.

Thairis sin níor tháinig aon athrú suntasach ar na cineálacha gearán a fuair m’Oifig ná go deimhin ar na contaetha as ar tháinig siad. Is ó ghearánaithe atá ina gcónaí i mBaile Átha Cliath a tháinig bunáite an tríú cuid de na gearáin. Tháinig líon suntasach gearán ó dhaoine a chónaíonn i gcontaetha na Gaillimhe, Chill Chainnigh, Chiarraí agus na Mí. Fearacht blianta eile tháinig 20% de na gearáin as ceantair Ghaeltachta.

Réitíonn m’Oifig formhór na ngearán a fhaightear tríd an gcóras neamhfhoirmiúil imscrúdaithe. I gcásanna den chineál seo cuireann an comhlacht poiblí moltaí sásúla os ár gcomhair chun aghaidh a thabhairt ar ábhar an ghearáin. Mura mbíonn aon toradh sásúil ar na hiarrachtaí seo tá sé de chumhacht agam imscrúdú foirmiúil a thionscnamh chun teacht ar fhionnachtana agus moltaí. Tugtar eolas sa Tuarascáil seo ar roinnt cásanna samplacha ar pléadh leo tríd an bpróiseas neamhfhoirmiúil imscrúdaithe. Is fearr i bhfad go réiteofaí gearáin tríd an bpróiseas seo mar gheall ar an méid ama agus acmhainní a thagann i gceist ní hamháin do m’Oifig féin ach don chomhlacht poiblí chomh maith sa chás go dtionscnaítear imscrúdú foirmiúil.

Gearáin: Deacrachtaí agus Fadhbanna – Staitisticí

Gearáin le linn 2018

	2017	2018
Gearáin	345	328
Comhairle tugtha	293	306
Iomlán	638	634

Céatadán na ngearán de réir cineáil

	2017	2018
Foráil de scéim teanga (san áireamh: cártaí aitheantais, suíomhanna gréasáin agus foirmeacha)	33.9%	35.5%
Easpa Gaeilge ar chomharthaíocht & stáiseanóireacht	32.8%	29.7%
Freagraí i mBéarla ar chumarsáid i nGaeilge	8.2%	9.0%
Easpa Gaeilge ar chomharthaí bóthair	8.0%	8.5%
Fadhb le hainm agus/nó le seoladh i nGaeilge	5.3%	8.0%
Achtacháin eile a bhaineann le stádas nó le húsáid na Gaeilge	2.0%	2.7%
Bileoga nó ciorcláin i mBéarla amháin	1.4%	0.8%
Foilsíú doiciméad áirithe	1.1%	1.4%
Eile (cúiseanna aonair)	7.3%	4.4%
Iomlán	100%	100%

Gearáin: An Ghaeltacht agus Iasmuigh den Ghaeltacht

	2017	2018
An Ghaeltacht	22%	20%
Iasmuigh den Ghaeltacht	78%	80%
Iomlán	100%	100%

Gearáin de réir contae

	2017	2018
Baile Átha Cliath	35.0%	32.8%
Cill Chainnigh	15.0%	16.5%
Gaillimh	13.0%	13.4%
Ciarraí	4.7%	4.4%
An Mhí	3.5%	4.1%
Dún na nGall	4.4%	3.1%
Corcaigh	3.0%	3.1%
Cill Mhantáin	1.3%	2.6%
Liatroim	1.0%	2.3%
Cill Dara	2.0%	1.4%
An Clár	1.7%	1.4%
Lasmuigh den dlínse	1.0%	1.0%
Eile	14.4%	13.9%
Iomlán	100%	100%

Gearáin de réir cineál comhlachta phoiblí

	2017	2018
Ranna & oifigí rialtais	13.6%	18.5%
Údaráis áitiúla	36.8%	36.0%
Údaráis sláinte	4.3%	3.0%
Údaráis oideachais	4.9%	3.0%
Eagraíochtaí eile stáit	40.4%	39.5%
Iomlán	100%	100%

Samplaí de ghearáin a fiosraíodh in 2018

An Phríomh-Oifig Staidrimh

Rinneadh gearán le m’Oifig gur i mBéarla amháin a cuireadh ar fáil an bhileog eolais a bhí in úsáid ag an bPríomh-Oifig Staidrimh le linn di a bheith i mbun suirbhé sa Ghaeltacht. Is i mBéarla freisin a bhí an seoladh Gaeltachta ar an gclúdach litreach a bhain leis an suirbhé.

B’ábhar faoisimh don ghearánach go raibh Gaeilge líofa ag an té a bhí i mbun an tsuirbhé ach ceistíodh an chúis nach raibh an bhileog eolais agus an seoladh i nGaeilge freisin.

Ghlac an Phríomh-Oifig Staidrimh leis go mba chóir go gcuirfí leagan Gaeilge den bhileog eolais ar fáil le linn an agallaimh ó tharla go mba ann dá leithéid. Thug sí le fios dúinn go n-úsáidfí leagan dátheangach de bhileoga agus de litreacha dá cuid roimh dheireadh na bliana 2018. Idir an dá linn iarradh ar agallóirí a chinntiú go raibh an stoc cuí ar iompar acu.

Gheall sí freisin go ndéanfaí na leasuithe a bhí ag teastáil ar an gcóras ríomhaireachta chun go n-aithneofaí seoltaí Gaeltachta agus go gcinnteofaí go mbeadh na logainmneacha oifigiúla in úsáid go caighdeánach.

An tÚdarás Náisiúnta Iompair

Fuair an Oifig roinnt gearán maidir le húsáid an bhranda ‘Transport for Ireland’ ar bhusanna poiblí agus príobháideacha a bhí ag feidhmiú de réir conradh a bhí bronnta orthu ag an Údarás Náisiúnta Iompair (ÚNI). De réir na rialachán atá déanta faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla tá dualgas ar chomhlachtaí poiblí comharthaí a bhíonn suite in aon suíomh a bheith i nGaeilge nó dátheangach. Tá díolúine ag lógó agus ainm branda, áfach. Glacadh leis dá réir nár tháinig an gearán seo faoi bhrí na rialachán sin.

Faoin Acht Iompair, 1950 leagtar dualgas ar chomhlachtaí Chóras Iompair Éireann (CIÉ) a gcuid buanchomharthaí a bheith i nGaeilge nó dátheangach. Is ar an mbonn sin a d’fhiosraíomar an cheist le ÚNI sa mhéid agus go bhféadfaí a áitiú go raibh riachtanas á leagan ar chomhlachtaí de chuid CIÉ comhartha a úsáid a bhí i mBéarla amháin.

Tar éis dúinn an scéal a fhiosrú ba léir go raibh de chúram ar ÚNI ina reachtaíocht bhunaithe *“branda aonair iompair poiblí a fhorbairt agus a chur i ngníomh”*. Níor éiligh an reachtaíocht orthu go mbeadh an branda sin i nGaeilge nó dátheangach. Ó tharla é a bheith faoi dhlínse feidhme ÚNI branda aonteangach a fhorbairt níor léir go raibh aon fhoráil teanga sáraithe.

Oifig na nOibreacha Poiblí

Cuireadh gearán faoi bhráid m’Oifige de bharr fógra do Stiúrthóir Páirce in Ionad an Bhlascaoid i nDún Chaoin, Co. Chiarraí a bheith i mBéarla amháin i nuachtán náisiúnta. Bhí tagairt déanta san fhógra poist do bhainistiú maoine de chuid an Stáit ar *“the Great Blasket Island”*.

Níl aon rialacháin déanta maidir le húsáid na dteangacha oifigiúla ar fhógraín. Dá thoradh sin ní raibh aon dualgas reachtúil ann go mbeadh an fógra i nGaeilge nó dátheangach. Bhí gealltanas ábhartha i scéim teanga na heagraíochta maidir le húsáid logainmneacha oifigiúla Gaeltachta, áfach.

Mar fhreagra ar an ngearán thug Oifig na nOibreacha Poiblí le fios gur cuireadh leagan Gaeilge den fhógra ar fáil sa nuachtán Gaeilge 'Seachtain' agus gur fógraíodh freisin i nGaeilge é ar an suíomh gréasáin www.publicjobs.ie. Sa bhreis air sin thug sí le fios go bhfeidhmíonn ionaid de chuid Oifig na nOibreacha Poiblí atá lonnaithe i gceantair Ghaeltachta trí Ghaeilge agus go mbeadh scrúdú scríofa agus labhartha á chur ar iomaitheoirí don phost seo chun a gcuid inniúlachta sa Ghaeilge a mheas.

D'admhaigh sí go raibh botún déanta aici gan an logainm oifigiúil Gaeltachta, an Blascaod Mór, a bheith úsáidte aici san fhógra sa nuachtán Béarla. Eisíodh fógra oifige chuig gach ball foirne ag meabhrú an riachtanais go n-úsáidfí na logainmneacha oifigiúla do cheantair Ghaeltachta.

Comhairle Contae na Gaillimhe

Tharraing gearánach ár n-aird ar litir a fuair sé óna leabharlann áitiúil Ghaeltachta inar tugadh le fios dó go raibh an leabhar a bhí ordaithe aige ar fáil anois. Bhí an gearánach míshásta gur i mBéarla a bhí an litir agus gur siombailí a bhí in úsáid in áit sínte fada ar a sheoladh. Ina theannta sin bhí an nasc chuig a chuntas leabharlainne ar an leagan Gaeilge den suíomh gréasáin neamhfheidhmiúil.

Ghabh an Chomhairle leithscéal as an litir a bheith i mBéarla amháin agus cruthaíodh leagan Gaeilge atá le bheith in úsáid feasta. Chomh maith leis sin réitíodh an fhadhb a bhain leis na sínte fada agus cuireadh an nasc chuig an gcuntas ar líne ina cheart.

Thug an Chomhairle le fios dúinn go raibh iarrtha aici ar an nGníomhaireacht Bainistíochta Rialtais Áitiúil, atá freagrach as soláthar an chórais leabharlainne ar líne, go gcuirfí leagan Gaeilge den chóras ar fáil ach nach raibh sin déanta. Tá an Oifig ag plé an ábhair seo leis an nGníomhaireacht i bhfianaise gealltanais atá tugtha ina scéim teanga.

Bord Soláthair an Leictreachais

Le linn do Bhord Soláthair an Leictreachais (BSL) a bheith i mbun ceannáras nua a thógáil cuireadh cláir in airde ag an suíomh ina raibh idir eolas agus phoiblíocht á dhéanamh ar réimse oibre agus luachanna an chomhlachta. Rinneadh gearán linn gur i mBéarla amháin a bhí an t-eolas ar na cláir seo.

Pléadh an t-ábhar le BSL agus bhí sé den tuairim nach comharthaí a bhí i gceist leis na cláir seo ach ábhar margaíochta agus fógraíochta. Bhí na cláir curtha in airde de réir conradh a bhí déanta aige leis an ngnólacht tógála a bhí freagrach as an láithreán. Thug sé le fios dúinn go mbeadh costas suntasach i gceist lena n-athrú.

Tar éis roinnt plé a dhéanamh ar an ábhar mhol BSL go bhféadfadh sé roinnt de na cláir a bhí gan ábhar deartha a úsáid chun macasamhail an ábhair a chur ar fáil i nGaeilge. Cé nach raibh an spás ar fáil chun an líon céanna clár a chur ar fáil i nGaeilge ghlacamar le moladh BSL ar an tuiscint go gcloífí le riachtanais na Rialachán le linn d’obair den chineál seo a bheith ar bun amach anseo.

Comhairle Contae Dhún na nGall

Ní raibh ar chumas gearánaigh teacht ar an leagan Gaeilge d’fhoirm iarratais agus ábhar tacaíochta a bhain le feachtas earcaíochta a bhí ar siúl ag Comhairle Contae Dhún na nGall d’oifigeach foirne. Cuireadh an t-ábhar ar fáil don ghearánach nuair a lorgaíodh é ach bhí sé míshásúil go mba ghá an t-ábhar i nGaeilge a éileamh sa chéad áit.

Tá gealltanais tugtha ag an gComhairle Contae ina scéim teanga go mbeidh fáil ag saoránaigh ar fhoirmeacha iarratais agus na bileoga a ghabhann leo sa teanga oifigiúil is rogha leo ar shuíomh gréasáin na heagraíochta.

Ghlac an Chomhairle leis nach raibh an t-ábhar cuí ar fáil sa chás seo nó gur lorgaíodh é agus gheall sí go ndéanfaí na socruithe is gá chun a chinntiú go mbeadh gach cáipéis earcaíochta, ar a n-áirítear foirmeacha iarratais, bileoga eolais agus fógraí, ar fáil go dátheangach ar shuíomh gréasáin na Comhairle feasta.

Thug m’Oifig le fios don Chomhairle go raibh dualgas soiléir le comhlíonadh aici agus go gcaithfí na socruithe a bhí molta a chur i bhfeidhm go seasmhach.

An Garda Síochána

Tá gealltanais tugtha ag an nGarda Síochána ina scéim teanga go mbeidh an t-ábhar statach ar a shuíomh gréasáin ar fáil sa dá theanga oifigiúla. De thoradh roinnt gearán agus an phróisis faireacháin a d’fheidhmigh m’Oifig bhíomar ar an eolas nach raibh an t-ábhar statach ar fad curtha ar fáil i nGaeilge.

Nuair a tugadh faoi deara go raibh suíomh athchóirithe seolta ag an nGarda Síochána b’ábhar iontais dom go raibh bearnaí go leor ann go fóill maidir leis an ábhar statach i nGaeilge. Chomh maith leis sin bhí sé le feiceáil go raibh roinnt botún i gcuid den ábhar a bhí foilsithe i nGaeilge.

Déileáladh leis na deacrachtaí seo tríd an bpróiseas neamhfhoirmiúil gearán idir comhfhreagras agus chruinnithe leis an nGarda Síochána. Aontaíodh clár ama agus cur chuige leis an nGarda Síochána a chinntigh go rabhthas ag cloí le gealltanais na scéime i dtreimhse réasúnach ama.

An Post

Fuair m’Oifig gearán gur thóg sé 21 lá ar phacáiste, a raibh an seoladh seachadta i nGaeilge air, ceann scríbe a bhaint amach. Nuair a shroich an pacáiste an seoladh bhí dhá ghreamán

curtha air, ceann a thug le fios go raibh an seoladh mícheart in úsáid agus greamán eile a thug le fios gurbh é an leagan Béarla den seoladh an leagan ceart den seoladh.

D'ardaigh m'Oifig an gearán leis an bPost ar an mbonn go bhfuil gealltanais i scéim teanga an chomhlachta a dheimhníonn go dtiocfadh an caighdeán céanna seirbhíse i gceist don phostas beag beann ar an teanga oifigiúil ina mbíonn an seoladh scríofa.

D'admhaigh an Post go raibh an seoladh ceart ar an bpacáiste agus nár chóir na greamáin a bheith úsáidte ná an seoladh i mBéarla a bheith scríofa air ach an oiread. Gabhadh leithscéal leis an gcustaiméir as an méid a tharla. Meabhraíodh don fhoireann go mba chóir cloí leis na Nósanna Oibre Caighdeánacha i gcásanna go mbíonn aon amhras faoin seoladh. Pléadh dualgas an Phoist i leith seoltaí Gaeilge ag seimineár do bhainisteoirí an Phoist ina dhiaidh sin.

Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte

Rinne duine teagmháil le m'Oifig maidir le suíomh gréasán nua a bhí forbartha ag Ospidéal na hOllscoile, Gaillimh, www.uhgmaternity.com, i gcomhair seirbhíse máithreachais. Is i mBéarla agus i bPolainnis a bhí an t-eolas ar an suíomh.

Rinne m'Oifig fiosrúcháin maidir leis an suíomh le Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte agus tagairt á déanamh do ghealltanais atá tugtha ina scéim teanga do limistéar an iarthair. Bhain an gealltanais ina scéim le measúnú a dhéanamh ar thionchar teanga agus beartais nua á bhforbairt in iarracht seirbhíse a chur ar fáil sa dá theanga oifigiúla.

Mar fhreagra ar an bhfiosrúchán thug an Fheidhmeannacht le fios go gcuirfí ábhar ar fáil i nGaeilge ar an suíomh agus go raibh tús curtha leis an obair sin. Chomh maith leis sin dúradh linn go raibh socruithe curtha i bhfeidhm aici chun rogha teanga na n-othar agus iad ag teacht isteach san aonad máithreachais a aithint.

Faireachán

Le linn na bliana 2018, cuireadh tús le múnla nua faireacháin a chur i bhfeidhm inar leagadh tuilleadh béime ar obair iniúchta a bhí bunaithe ar théamaí éagsúla. Faoin múnla nua anois áirítear meascán de scéimeanna teanga, rialacháin agus dualgais dhíreacha faoin Acht seachas faireachán atá bunaithe go príomha ar scéimeanna teanga. Is ar fhorálacha Acht na dTeangacha Oifigiúla amháin a díríodh san obair faireacháin ó tharla nach bhfuil aon chumhacht agam faireachán a dhéanamh ar fhorálacha in aon achtachán eile a bhaineann le húsáid nó le stádas teanga oifigiúla.

An príomhchuspóir a bhí leis an obair faireacháin seo ná measúnú a dhéanamh ar chomhlíonadh na ndualgas teanga a bhain le gach réimse a scrúdaíodh. Ullmhaíodh plean iniúchta don bhliain inar cuireadh san áireamh ceithre mhór-réimse faireacháin. Is ar na réimsí oibre seo a leanas a díríodh an chuid is mó d’obair faireacháin na bliana:

- Iniúchadh ar líon na bpost atá sainaitheanta ag ranna rialtais lena mbaineann riachtanas Gaeilge
- Iniúchadh ar úsáid na dteangacha oifigiúla ar chomharthaíocht ag suíomhanna oidhreachta de chuid Oifig na nOibreacha Poiblí
- Faireachán ar chur i bhfeidhm gealltanais reachtúil áirithe de scéim teanga na heagraíochta, go príomha an gealltanais a bhaineann le suíomhanna gréasáin
- Faireachán ar chur i bhfeidhm moltaí imscrúdaithe

Tugtar léargas gairid sa tuarascáil seo ar na hiniúchtaí a rinne an Oifig le linn na bliana. Tá sé i gceist agam tuarascáil faireacháin a fhoilsiú níos deireanaí sa bhliain ina dtabharfar léargas níos iomláine ar an obair iniúchta a cuireadh i gcrích agus príomhthorthaí na n-iniúchtaí sin.

Iniúchadh ar earcú foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge

Le linn na bliana scrúdaíodh an líon foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge atá fostaithe ag ranna rialtais agus an líon post atá sainaitheanta lena mbaineann riachtanas Gaeilge. Éilíonn fo-alt 13(2)(c) den Acht nach mór do chomhlacht poiblí atá ag ullmhú scéim teanga a chinntiú *“go bhfuil líon leordhóthanach dá fhoireann inniúil sa Ghaeilge chun go mbeidh siad in ann a sheirbhís a sholáthar trí Ghaeilge chomh maith lena soláthar trí Bhéarla”*. Iarradh ar na ranna rialtais ar fad atá ag feidhmiú scéim teanga sonraí a chur ar fáil maidir leis an líon foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge atá fostaithe acu. Tá scéim teanga daingnithe ag an Aire le gach roinn rialtais cé is moite de cheann amháin.

Léirigh torthaí an iniúchta gur ag leibhéal an-íseal, go ginearálta, atá an líon foirne atá ar fáil do ranna rialtais agus atá in ann feidhmiú trí Ghaeilge. Tabharfar cuntas níos iomláine ar an modh oibre agus ar thorthaí an iniúchta sa tuarascáil faireacháin.

Iniúchadh ar chomharthaíocht ag suíomhanna oidhreachta

Sna Rialacháin (I.R. 391 de 2008) atá déanta faoi fho-alt 9(1) d'Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003, leagtar dualgais áirithe ar gach comhlacht poiblí a thagann faoi scáth an Achta maidir le húsáid na dteangacha oifigiúla i dtaca le stáiseanóireacht, comharthaíocht agus fógairtí taifeadta béil.

Mar chuid d'obair iniúchta na bliana seo, socraíodh iniúchadh a dhéanamh ar úsáid na dteangacha oifigiúla ar chomharthaíocht atá in úsáid ag deich láthair oidhreachta de chuid Oifig na nOibreacha Poiblí. Bhí sé mar chuspóir ag an iniúchadh seo teacht ar thuairim ghinearálta maidir le leibhéal géilliúlachta Oifig na nOibreacha Poiblí do na Rialacháin. Léirigh toradh na hoibre iniúchta go raibh leibhéal sásúil géilliúlachta i bhformhór na suíomhanna a scrúdaíodh in ainneoin nach bhféadfaí a dhearbhu go rabhthas ag cloí go hiomlán leis na Rialacháin i ngach cás.

Faireachán ar shuíomhanna gréasáin

I gclár iniúchta na hOifige socraíodh go scrúdófaí an bealach a bhfuil údaráis áitiúla ag cur i bhfeidhm na ngealltanais atá tugtha acu ina scéimeanna teanga maidir le hábhar a chur ar fáil i nGaeilge ar a suíomh gréasáin. Le linn na bliana seo, scrúdaíodh deich suíomh gréasáin agus leanfar leis an obair sin sna blianta amach romhainn. Is minic a bhíonn gealltanais dhifriúla tugtha sna scéimeanna teanga éagsúla, maidir leis an ábhar atá le cur ar fáil ar an suíomh gréasáin. Ciallaíonn sé seo nach mbíonn comóntacht le brath sa chineál ábhair a chuireann na húdaráis áitiúla éagsúla ar fáil i nGaeilge.

Faireachán ar chur i bhfeidhm moltaí imscrúdaithe

Faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla, tá sé de chúram ar an gCoimisinéir Teanga tuarascáil a chur faoi bhráid gach Tí den Oireachtas má fheictear dó/di nach bhfuil moltaí a rinne sé/sí i dtuarascáil imscrúdaithe á gcur i ngníomh ag comhlacht poiblí, i ndiaidh do thréimhse réasúnach ama a bheith caite. Is í seo an chéim dheireanach atá ar fáil dom faoin Acht nuair nach gcloíonn comhlacht poiblí leis na moltaí a dhéantar i dtuarascáil imscrúdaithe.

Le linn na bliana 2018 scrúdaigh m'Oifig an bealach ar chuir sé chomhlacht phoiblí na moltaí a rinneadh i dtuarascálacha imscrúdaithe i bhfeidhm.

Tabharfar cuntas níos iomláine ar an modh oibre a leanadh agus ar na torthaí iniúchta a bhain le gach réimse sa tuarascáil faireacháin a fhoilseofar níos deireanaí sa bhliain.

Scéimeanna Teanga

Scéimeanna daingnithe

Dhaingnigh an tAire Cultúir, Oidhreachta agus Gaeltachta cúig chéadscéim teanga, ocht ndara scéim teanga, ocht dtríú scéim teanga agus ceathrú scéim teanga amháin le linn na bliana 2018. Faoi dheireadh na bliana bhí 132 scéim teanga daingnithe agus i bhfeidhm. Tá liosta de na comhlachtaí poiblí a bhfuil scéim teanga daingnithe ag an Aire ina leith le fáil ar shuíomh gréasáin na hOifige – www.coimisineir.ie

Scéimeanna in éag

Bhí 67 scéim teanga, as 132 san iomlán, imithe in éag faoi dheireadh na bliana 2018. In éagmais scéim teanga nua a bheith aontaithe ag na comhlachtaí poiblí, ní raibh aon dualgas orthu na seirbhísí a chuirtear ar fáil don phobal trí Ghaeilge a threisiú.

Dréachtscéimeanna

Ag deireadh na bliana 2018, bhí 115 dréachtscéim teanga fós le daingniú ag an Aire Cultúir, Oidhreachta agus Gaeltachta:

- 43 céad-dréachtscéim, 40 dara dréachtscéim, 23 tríú dréachtscéim, 9 gceathrú dréachtscéim.

Tá os cionn deich mbliana caite ó iarradh ar shé cinn de na comhlachtaí poiblí sin scéim a ullmhú agus os cionn cúig bliana i gcás 42 comhlacht poiblí eile.

Bliain inar daingníodh an chéad Scéim Teanga

Bliain	Scéimeanna
2004	1
2005	22
2006	18
2007	29
2008	15
2009	15
2010	5
2011	0
2012	3
2013	4
2014	6
2015	9
2016	8
2017	11
2018	5
	151
Scéimeanna dímholta	2
Scéimeanna as feidhm	17
Iomlán	132

Scéimeanna Daingnithe ag an Aire

Bliain	Céadscéim Daingnithe	Dara Scéim Daingnithe	Tríú Scéim Daingnithe	Ceathrú Scéim Daingnithe
2004	1			
2005	22			
2006	18			
2007	29			
2008	15			
2009	15	8		
2010	5	10		
2011	0	1		
2012	3	6		
2013	4	11	1	
2014	6	9	6	
2015	9	9	3	
2016	8	6	5	
2017	10	6	5	2
2018	5	8	8	1

Scéimeanna imithe in éag

Bliain	Scéimeanna imithe in éag	Meántréimhse scéim in éag (mí)
2008	22	5
2009	32	10
2010	51	14
2011	66	22
2012	79	26
2013	72	32
2014	53	50
2015	51	49
2016	55	49
2017	63	52
2018	67	51

Líon na scéimeanna in éag de réir a dtréimhse in éag

Os cionn 7 mbliana	22
Idir 4-7 mbliana	8
Idir 1-3 bliana	20
Níos lú ná bliain	17

Tá eolas breise maidir leis na scéimeanna teanga daingnithe agus le hiarratais ar dhréachtscéimeanna a ullmhú le fáil ar shuíomh gréasáin Oifig an Choimisinéara Teanga ag www.coimisineir.ie

Cúrsaí Airgeadais

Cuireadh buiséad €753,000 ar fáil don Oifig don bhliain 2018 agus tarraingíodh anuas €746,623 den airgead sin.

Tá ráitis airgeadais na hOifige don bhliain 2018 ullmhaithe don Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste lena n-íniúchadh de réir fho-alt 8(2) den Dara Sceideal d'Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003.

A luaithe agus is féidir tar éis an iniúchta, déanfaidh an Coimisinéir Teanga cóip de na cuntais sin, nó de cibé sleachta as na cuntais sin a shonróidh an tAire Cultúir, Oidhreacht agus Gaeltachta, mar aon le tuarascáil an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste maidir leis na cuntais, a chur i láthair an Aire.

Beidh cóipeanna de na doiciméid sin á leagan faoi bhráid Thithe an Oireachtais ag an Aire. Foilseofar freisin iad ar shuíomh gréasáin na hOifige seo.

Íocaíochtaí Prasa

I gcomhréir le cinntí Rialtais a rinneadh ar an 2 agus an 8 Márta 2011 agus ar an 28 Márta 2017, leagadh dualgas ar eagraíochtaí stáit córais chuí a fheidhmiú ionas go n-íocfaí sonraisc bhailí laistigh de 15 lá ón dáta a fhaightear iad. Tá dualgas ar eagraíochtaí stáit chomh maith tuairisc ráithiúil maidir leis an ábhar seo a fhoilsiú ar a suíomh gréasáin.

Tuairisc ar Íocaíochtaí Prasa

Tréimhse Clúdaithe: 1 Eanáir – 31 Nollaig 2018

Sonraí	Uimhir	Luach (€)	Céatadán (%) de líon iomlán na n-íocaíochtaí a rinneadh
Líon na n-íocaíochtaí a rinneadh laistigh de 15 lá	230	110,113	98%
Líon na n-íocaíochtaí a rinneadh laistigh de thréimhse idir 16 lá agus 30 lá	5	1,715	2%
Líon na n-íocaíochtaí a rinneadh sa bhreis ar 30 lá			
Líon iomlán na n-íocaíochtaí sa tréimhse	235	111,828	100%

Nochtadh Cosanta

Tá an t-eolas seo a leanas á thabhairt i gcomhréir le halt 22(1) den Acht um Nochtadh Cosanta, 2014.

Ní dhearnadh aon nochtadh cosanta le hOifig an Choimisinéara Teanga le linn na bliana 2018.

Úsáid Fuinnimh

Tá an t-eolas seo a leanas á thabhairt i gcomhréir le forálacha I.R. 542 de 2009.

Forbhreathnú ar úsáid fuinnimh sa bhliain 2018

Baineann iomlán an fhuinnimh le leictreachas a úsáideann Oifig an Choimisinéara Teanga i bhfoirgneamh na hOifige sa Spidéal, Co. na Gaillimhe. Cuimsíonn sé sin an fuinneamh a úsáidtear i gcomhair théamh agus aerú an fhoirgnimh, téamh uisce, soilse agus trealamh oifige.

Sa bhliain 2018, d'úsáid Oifig an Choimisinéara Teanga 65.36 MWh leictreachais, ardú 5.3% ar úsáid na bliana 2017. Tá spás comónta an fhoirgnimh á roinnt le tionóntaí eile ó lár na bliana 2018. Baineann an t-ardú ar úsáid fuinnimh leis an méid fuinnimh a úsáideadh sa spás comónta sin.

Gníomhartha a rinneadh in 2018

Leanadh de na beartais a bunaíodh cheana: féachtar chuige go múchtar fearais oifige nuair nach mbíonn gá leo agus deimhnítear ag deireadh an lae oibre go bhfuil gach fearas múchta don oíche agus nuair nach mbítear san oifig. Cuirtear úsáid fuinnimh san áireamh mar chritéar nuair a bhíonn trealamh leictreonach á roghnú don oifig nó tairiscintí ar threalamh á meas.

Gníomhartha atá beartaithe do 2019

Leanfar de na beartais sábhála fuinnimh atá tionscanta cheana féin agus déanfar monatóireacht rialta ar úsáid leictreachais i gcaitheamh na bliana 2019.

Foireann

An Coimisinéir Teanga	Rónán Ó Domhnaill
Stiúrthóir	Colm Ó Coisdealbha
Bainisteoir Cumarsáide	Órla de Búrca
Bainisteoir Imscrúduithe	Éamonn Ó Bróithe
Bainisteoir Géilliúlachta	Eileen Seoighe
Bainisteoir Gnóthaí Corparáideacha	Nóirín Sheoige
Oifigeach Feidhmiúcháin	Gráinne Ní Shúilleabháin
Oifigeach Feidhmiúcháin	Deirdre Nic Dhonncha
Oifigeach Cléireachais	Ciara Dolphin

Ar an 12 Márta 2014, cheap Uachtarán na hÉireann, Micheál D. Ó hUigínn, Rónán Ó Domhnaill mar Choimisinéir Teanga.

Is é an leagan Gaeilge buntéacs na Tuarascála seo.

An Coimisinéir Teanga

An Spidéal, Gaillimh, Éire.

H91 VK23

091 504 006

eolas@coimisineir.ie

www.coimisineir.ie

Twitter: [@ceartateanga](https://twitter.com/ceartateanga)